

Câhiliye Dönemi'nde Siyasetin Edebiyata Etkisi

The Effect of Politics in the Jahiliyyah Period on the Literature

Sedat TUNA¹

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 21.04.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 24.06.2022

Doi: 10.48146/odusobiad.1096976

Atıf / Citation: Tuna, S., (2022). “Câhiliye Dönemi'nde Siyasetin Edebiyata Etkisi”, OÜSOBİAD 12 (2), 1231,1264, Doi: 10.48146/odusobiad.1096976

Öz

Câhiliye Dönemi'nde modern anlamda bir devlet yapısı olmadığından siyasî yaşam ortak iyiyi tesis edecek bir yasal sisteme sahip değildi. Ancak siyasî yaşamın kökleri Câhiliye Dönemi'nde bulunmakla beraber Emevî Dönemi'nde parçalı siyasî yapı kurumsal bir yapıya kavuştu. Coğrafi şartların zorluğu, geçim kaynaklarının azlığı, otlak savaşları, ticaret yolları savaşları kabile yaşamını zorunlu kılmıştır. Arabistan çöllerinde çekirdek aile yapısıyla yaşamak mümkün değildir. Ancak o dönemde insanlar, kan bağıyla birbirine bağlı aile gruplarının bir araya getirdiği kitlelerle yaşamak mecburiyetindeydiler. Bu kitleler, sosyal yapı olarak kabile olgusunu ortaya çıkarmıştır. Kabile, kan bağı ve soybağı birlikteliğinden de öte sosyo-politik bir yapıya sahip çölde küçük devlettir. Kabile üyeleri, doğduğu kabilenin içerisinde yaşar, onun düzen ve kurallarına uyar. Aynı zamanda kabile üyeleri savaşır, oç alır, kabilesinin şeref ve onurunu kendi şerefi ve onuru kabul eder. Kabile aynı zamanda kendi içerisinde siyasî örgütlenme biçimini de ifade etmektedir. Aralarında kan bağı olan kabile bireylerini birbirlerine bağlayan, dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı koymaya ve birlikte hareket etmeye yönelten ruh da “asabiyet ruhudur.” Asabiyetin en dikkate değer sloganı “ Zalim de olsa mazlum da olsa kardeşine yardım et.” ilkesidir. Bu dönemde insanlar, kabile düzeninin ortaya koyduğu kurallara ve siyasete boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Kabile yaşamı, dönemin edebiyatını da etkilemiştir. Şairler mensup oldukları kabilenin siyasetini hâkim kılmak ve meşrulaştırmak için siyâsî içerikli medih, düşmanlarını yermek içinse siyâsî içerikli hicivler yazmışlardır. Savaşta ölenlerin kahramanlıklarını dile getirmek için siyasî içerikli mersiyelerini; bunun yanında hem kendileriyle hem de soyları ve kahramanlıklarıyla övmek için övgü temalı şiirlerini çokça nazmetmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Edebiyatı, Câhiliye Dönemi, Kabile, Asabiyet, Siyaset, Şiir.

Abstract

Since there is no state structure in the Jahiliyyah Period, political situation is highly uncertain and mysterious. However, since there was not a modern state structure in the Jahiliyyah Period, political life lacked a legal system that would establish a common good. Although the roots of political life were present in The Jahiliyyah Period, they later took on a corporate structure with the Umayyads. Geographic hardships, scarcity of resources, struggle

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Arap Dili ve Belâgatı, e-mail: tuna.sedat52@gmail.com ORCID ID: 0000-0001-5832-3724

for grasslands and the battles for trade routes made tribal life obligatory. It is impossible to survive in the Arabian deserts with a nuclear family. Thus, the people of the age were forced to live with groups of people who are gathered by kindred ship. These groups created the concept of tribe as a social structure. A tribe is a small state in the desert which has a socio-politic structure that is more than just kindred ship. Tribe members live in the tribe they are born into and obey its rules. In addition, tribe members joined battles, got their revenge, and internalized the honour and reputation of their tribe as their own. The term “tribe” also expresses the political organization. The spirit that connects and makes the members of a tribe action against the hazards and act together is called *Asabiyyah*. The motto of *Asabiyyah* is “help your brother; tyrant or oppressed”. The people of the period were forced to comply with the rules and the politics that the tribal life put forward. Tribal life also affected the literary works of the period. The poets of the period wrote many political praise poems to help their tribe dominate the politics, and many political satiric poems to criticize their enemies, in addition, they also wrote elegies to reflect on the heroic deeds of those who died in battles and other praise poems to boast about both themselves and their lineages.

Keywords: Arabic Language and Literature, Jahiliyyah Period, Clan, Nationalism, Politics, Poetry.

Giriş

İnsanların en eski ilgi ve uğraşı alanlarından bir tanesi olan “Edebiyat” kavramı asırlar boyunca Arap yaşam tarzında Câhiliyeden güzümüze kadar gelişmesine paralel olarak gelişim kaydetmiştir. Câhiliye Dönemi’nde “edeb” kelimesi “insanların yemeğe, ziyafete davet edilmesi” anlamında kullanılmıştır.² Câhiliye Dönemi muallaka şairi Tarafe b. Abd (öl: 564) şiirinde bu manaya işaret etmiştir:

نَحْنُ فِي الْمَشْتَاةِ نَدْعُو الْجُمْلَى لَا تَرَى الْأَدَبَ فِينَا يَنْتَقِرُ³

“Biz kış mevsiminde ayrımcılık gözetmeden davette bulunuruz.

Bizden ziyafet veren birinin ayrımcılık gözettiğini⁴ görmezsin.”

Seyyid Şerîf Cürçânî (öl.816/1413) edebiyatı şu sözleriyle özetler: “Edeb, her türlü yanlışa düşmekten koruyan prensipleri bilmekten ibarettir.”⁵

Şevki Dayf ise edebiyatı “kişilerin yaşamını ve tesiri altında kaldıkları genel olayları ve özel koşulları yansıtan parlak ve pürüzsüz bir ayna” olarak tarif etmiştir.⁶

Daha sonraki dönemlerde edebiyat kelimesi kullanıldığında şiir ve nesir anlaşılmaktaydı. Arap şiiri Câhiliye Dönemi’nde mutlak vezinli değildi. Duygusal konuşmalardı. Araplar doğal yapısını korumuş fitrî bir millettir. Diğer milletlerden öğrendikleri, aldıkları herhangi bir bilgi de yoktu. Onların şiiri dilde mükemmelliği ve şiir Arap’ın fitratında kaimdi.⁷ İslâm öncesi dönemde Araplar’ın kültürel hayatı çok canlıydı. Okuma ve yazma bilme oranı az olduğundan, şifahi anlatım hâkim olduğundan fitratlarında var olan şiir inşâd etme yetenekleriyle meramlarını, duygularını, düşüncelerini, sevgilerini ve

² İbn Manzûr. Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, “ادب”, *Lisânü’l-‘Arab* (Beyrut: Dâr Sâdır, ts.) 1/206. t

³ Mehdi Muhammed Nâsirüddin, *Divân Tarafe b. el-‘Abd* (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1423/2002), 43.

⁴ Gerek sayı belirleyerek gerekse ziyafete gelecek kişileri belirleyerek yahut da zenginleri, karşılık beklediklerini davet ederek bir ayırım yaptığını göremezsin.

⁵ Seyyid Şerîf el-Cürçânî, *et-Ta’rîfât*, thk. Muhammed Sâdık el-Minşâvî (Kahire: Dâru’l-Fadile, 816/1413), 16.

⁶ Şevki Dayf, *Dirâsât fî ş-i’ri’l-‘Arabiyyi’l-mu’âsir* (Kahire: Dâru’l-Maarif, 2003), 11.

⁷ Mustafâ Sâdık er-Râfî, *Târîhu âdâbi’l-‘Arab* (Kahire: Mektebetü’l-İmân, 1940) 1/ 14-17.

nefretlerini ifade ediyorlardı. Araplar'ın örf ve adetlerini, yaşam tarzlarını daha sonraki dönemlere aktaran en önemli ve kapsamlı kaynak şiirdi. Zira Hz. Ömer'in ifadesiyle şiir Araplar'ın hafızasıydı.

İslâm öncesinde Arabistan'da hayat kabile merkezli olarak yaşanmaktaydı. Birbirine sıkı sıkıya bağlı olan, yardımlaşan topluluk anlamına gelen “عُصْبَة”⁸ usbetun kökünden olan asabiyet Câhiliye Arap toplumunda en yaygın olan özellikti. Soy birliğine dayalı sosyal, ekonomik ve siyasî örgütlenme şeklini ifade ederdi. Arapların sosyal yaşamında kabile en büyük zenginlikti. Araplar arasında kabilecilik olgusunun köklü ve uzun sürmesinin ana sebebi asabiyet duygusudur. Kabile yaşamında asabiyet duygusunun ön plana çıkmasının sebebi de katı çöl yaşam tarzının bir sonucuydu. Düzenli bir siyasî birlikten ve hukukî yapıdan mahrum olan Câhiliye Dönemi'nde asabiyetin siyasî ve hukukî alanlardaki otorite boşluğunu doldurmak, mal, can ve ırz güvenliğini sağlamak gibi önemli görevleri vardı.⁹ Ancak asabiyet o dönemde Arapların birlik olmalarının önündeki en büyük engeldi.

Kabile insanın bedeni olarak değerlendirmek mümkün olursa, asabiyeti de bedene can veren, onun her türlü maddî ve manevî faaliyetlerini düzenleyen, canlılığını sağlayan manevî dinamik olarak kabul etmek gerekir.¹⁰ Ruhsuz beden bir anlamının kalmadığı gibi, bu durumda asabiyet olmaksızın da kabileden bahsetmek neredeyse mümkün değildir. İlk dönem Arap sosyal hayatı için en uygun içtimaî birliğin kabile, en anlamlı kabile dayanışmasının da asabiyet olduğunu ileri sürmek mümkün olur.¹¹

Câhiliye Dönemi Araplarında var olan kabilecilik ve asabiyet anlayışı her zaman birlik olmaya ve dayanışmaya sebep olmamıştır. Kabilelerin bir araya gelip bütünleşmelerini engellemiştir. Kabile ittifakları ancak siyasî-içtimaî şartların ve kabile menfaatinin zorlamasıyla gönülsüz bir şekilde ve sınırlı bir zaman diliminde istisnaî olarak gerçekleşir. Asabiyette birlik ve barış yerine, “bizden olmayan ancak bizim düşmanımızdır” prensibi geçerlidir.¹² Bu prensip sonucunda kabileler arasında problemler, savaşlar meydana gelmiştir. Savaş esnasında inşâ edilen şiirler, savaş anında yaşananların anlatıldığı kahramanlık hikayeleri de iyi bir tarih ve edebiyat kaynağı olarak kabul edilmiştir.¹³

Arap akademisyenler arasında siyasî şiirle ilgili çalışmalar olmakla beraber Türk akademisyenler arasına bu başlık altında doğrudan bir çalışma mevcut değildir. Ancak kabile hayatı ve asabiyet konusu hakkında farklı çalışmalar mevcuttur.

Bu makalede Câhiliye Dönemi şairlerinin şiirlerine yansıyan siyasî içerikli şiirlerinden bazı örnekler verilmeye çalışılacaktır.

1. CÂHİLİYE DÖNEMİ'NDE SİYASÎ YAŞAMIN KARAKTERİ KABİLE VE ENSÂB

Câhiliye Dönemi Arap siyasî düzeni, yarımada'nın kuzey ve güney bölgelerinde tarihin belirli döneminde ortaya çıkan krallıklar hariç, kabile hayatı üzerine kuruluydu. Kabile düzeni yarımada'nın sakinlerini kuşatan koruyucu bir zırh ve kalkandı. Haseb, nesep, asabiyet ve taassup duygularıyla yoğurulan kabilecilik, fertlerin ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. Kabile, fertlerini sınıksız bağlarla birbirine bağlayan

⁸ Râgıb el- İsfahânî, *el-Müfredât* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 2005), 339.

⁹ Çağrıçı “Asabiyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 3/ 453-455.

¹⁰ Adem Apak, “Kabile Asabiyetinin Mahiyeti Üzerine Değerlendirmeler”, *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi*1/1 (2017), 76-91.

¹¹ Apak, “Kabile Asabiyetinin Mahiyeti Üzerine Değerlendirmeler”, 76-91.

¹² Apak, *Kabile Asabiyetinin Mahiyeti Üzerine Değerlendirmeler*, 76-91.

¹³ Ali Muhammed el-Becâvî - İbrahim Muhammed Ebû'l-Fadl, *Eyyâmü'l Arab fi'l Câhiliyye* (Beyrut: Menşûratü'l-Mektebetü'l Arabivve. ts.), 1/142.

ve haklarını savunmada hassas olan, bu arada şemsiyesi altına aldığı herkese hak ve sorumluluklar yükleyen, gerektiğinde savaş ve barış anlaşmaları yaptıran askerî ve siyasî yapıydı.¹⁴

Araplar, bir babadan geldiğine inanan insanların meydana getirdiği kabile esasına dayanan bir toplum yapısına sahiptiler. Araplarda devlet yoktu. Bunun yerine her bir kabile bağımsız siyasî sosyal birlikti. Arabistan çöl ve bozkırlarında küçük bir aile yapısıyla yaşamak mümkün olmadığı için, kan bağıyla birbirine bağlı aileler bir araya gelmek zorunda kalmışlardır. Bu birliktelikler de bir sosyal yapı olarak kabile olgusunu ortaya çıkarmıştır.¹⁵ İslâm'dan önce Arapların kutsadığı ve üyesi olduğu tek siyasî sistem kabileydi. Kabile büyük bir ailedir. Kabileler isimlerini büyük cetlerinden (baba) alırlar.¹⁶ Kabile Câhiliye Dönemi'nde tek siyasetti. Kabile, Modern Dönemdeki devletin yerine geçmektedir.¹⁷

Bir kişinin kabilesi ile yaşaması Arap yarımadasında İslâmiyet gelmeden önce hâkim olan, İslâmiyet'in gelmesiyle beraber tamamen varlığını kaybetmeyen, yaşadığımız zamana dek varlığını sürdüren bir yaşam tarzıdır.

Kabile kelimesi Arapça'da "kafatasını oluşturan ve karşılıklı duran dört kemikten her birinin ismidir."¹⁸ Kabile, "aynı atadan türeyen çocukların oluşturduğu topluluktur."¹⁹ İnsan topluluklarını meydana getiren alt kümeleri insan vücudunun bazı organlarına benzeterek adlandırma anlayışından hareketle, aynı atadan gelen ve birbirine kan bağıyla bağlı bulunan büyük insan topluluğuna bu isim verilmiştir. Soy birliği şuuruna dayalı sosyal, ekonomik ve siyasî örgütlenme biçimini de ifade eden, nesilden nesile aktarılan kültürün bir arada tuttuğu kabilenin kimliği din, dil (lehçe), tarihî rivayetler ve töre farklılaşması gibi sembolik alanlarda ortaya çıkar.²⁰

Bedevilikte siyasî ve sosyal sistem kabile düzeni üzerine kuruluydu. Kabilevî bağ kan ve nesep üzere kaimdi. Siyasî otoritenin, savunmanın kaynağıydı ve kabile üyelerini birbirine bağlardı. Câhiliye toplumunda kabile siyasî yönden çok yönlüydü ve badiyede küçük devletti. Kabile sistemi siyasî hayatın dayanağıydı.²¹ Câhiliye Dönemi'ndeki şartlar dikkate alındığında Araplar o dönemde kabileler halinde yaşadığı için millet bilincine ulaşamamışlardır.²² Câhiliye Dönemi'nde yaşayan Araplarında genel anlamda bir merkezî yönetimin varlığından söz etmek oldukça güçtür.²³

Câhilî kabile sisteminde en önemli bağ asabiyettir. Asabiyet ayrılıkları ortadan kaldırıp kabile mensuplarını birbirine bağlayan en büyük ve en önemli bağdı. Bundan dolayı kabilenin bütün bireyleri bir nesepte yer alıyorlardı. Onlara göre neseb kavmiyetçilikti ve kavmiyetçilik bâdiyede siyasî toplumun simgesiydi.²⁴ Kabile asabiyeti varlığını iki unsurdan alırdı; birincisi kabile üyelerinin aynı soydan geldiklerine inanmaları, diğeri ise kabilenin ortak menfaatidir.²⁵ Başka bir ifadeyle asabiyet, aralarında

¹⁴ Hakan Temir, İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Kabile Dışı Unsurlar: Sa'âlik Grupları, *Siyer Araştırmaları Dergisi* 5 (Ocak-Haziran 2019), 129.

¹⁵ Montgomery Watt, *Peygamber ve Devlet Adamı Hz. Muhammed*, çev. Ünal Çağlar (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 2001), 33.

¹⁶ Mahmûd Arrâfe Mahmûd, *el-Arab kabile'l-İslâm* (Kahire: Dâru's-Sekâfeti'l-Arabiyye, 1995), 50.

¹⁷ Muhammed Âbid el-Câbirî, *Fikrî İbn Haldûn el-asabiyye ve'd-devle* (Beyrut: Merkezü Dirâsâtü'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 1994), 163.

¹⁸ İbn Manzûr, "كَبِيلٌ", *Lisânü'l-'Arab*, 11/541.

¹⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkîdî, *Fütûhu's-Şam* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1997), 2/ 18.

²⁰ Casim Avcı "Kabile" ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/30-32.

²¹ Abdülaziz Sâlim, *Tarihu'd-devleti'l-Arabiyye* (İskenderiye: Müessesetü Câmia, ts.)14-15.

²² Âdem Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu* (İstanbul: KURAMER, 2018), 203.

²³ Afzalur Rahman, *Sîret Ansiklopedisi*, çev. Kenan Dönmez vd. (İstanbul: İnkılab Yayınları, 1996), 1/15.

²⁴ Ali , *Mufassal*, 4/314.

²⁵ Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, 203.

kan bağı bulunan fertleri birbirine bağlayan ve dışardan gelecek tehlikelere karşı beraber hareket etme refleksini aşıl原因an birlik, cemiyet ve dayanışma ruhudur.²⁶

Nesep sosyal ve siyasî sistemin direğiydi. Cahiliye Dönemi'nde Arapları bir araya getiren asabiyetti.²⁷ Asabiyet “aralarında baba tarafından kan bağı olan kişilerin meydana getirdiği topluluk”²⁸ anlamında kullanılmaktadır. İbn Haldûn'a (öl. 808/1406) göre asabiyet “kabileler içindeki aşiret, ve oymakları çevreleyecek ölçekte geniş, aynı zamanda da daha alt siyasî ve sosyal birimlerde de görülebilen, iç içe geçen halkalar misali, farklı ölçeklerde ve farklı kademelerde ortaya çıkan bir faktördür.”²⁹ Câhiliye Dönemi'nde, bu topluluğun bütün fertlerini birbirine bağlayan ve herhangi bir dış tehlikeye karşı koymak veya saldırıda bulunmak söz konusu olduğunda bütün topluluk üyelerinin harekete geçmesini sağlayan birlik ve dayanışma ruhuna da “asabiyet” denilmekteydi.³⁰ Ensâb kabile üyelerine daha sonraki dönemlerde devletler kurulmadan önce tam bir koruma sağladı ve himaye imkânı verdi.³¹ Kabile asabiyeti Arap badiyelerinde kabileler arasındaki dengeyi, kabile üyelerinin haklarını, varlıklarını ve şereflerini korumada önemli bir etkiye sahipti. Asabiyet otoritesi'nin (egemenliği) kabileyi düşmanlara karşı savunmada ve düşmanlara karşı koymada önemli bir rolü vardı. Asabiyet adaletin önünde duran bir engeldi (barikattı). Çünkü kabilenin sloganı “Zalim olsun mazlum olsun kardeşine yardım et.”³²

Arapların nesebe ihtiyacı günümüz insanının vatana ihtiyacı gibiydi. Nesep, kabile siyasetinin belirlenmesinde etkili oldukları kadar, günlük hayatın da merkezindeydiler.³³

Asabiyete dayanan kabiledede, kan bağı önemli bir işlev meydana getirmekteydi. Bundan dolayı da Araplar kendi soylarına mensup olanları öğrenmeye önem vermişlerdi.³⁴ Araplar ilimler arasında ensâb ilmine büyük değer vererek zihinlerini ensâb ilmiyle çokça meşgul ettiler. Bunun sonucunda büyük yazılı eserler oluşturdular.³⁵ Cahiliye Dönemi Araplarının neseplerine verdikleri önem onlardan intikal eden şiir, ahbâr ve benzeri edebi-tarihi rivayetlerde açıkça görülmektedir. Esasen ensâb, şiir, ahbâr ve emsâl Arap'ın vazgeçilmez edebi uğraşlarını oluşturmaktaydı.³⁶ Hatta övünme toplumsal yaşamın en önemli göstergesi oldu³⁷ ve Araplar babalarıyla, dedeleriyle, kavmiyle övünmekle, hüküm sürmekle, çocuklukla ve soyunun asil olmasıyla meşgul oluyordu.³⁸ İslâm'ın doğup yayıldığı dönemde Araplar, atalarının kabirlerini ziyaret ederek mezarda defnedilmiş atalarını tek tek sayarak mezarlarda yatan atalarının çokluğu ve yüceliğiyle kibirlenecek kadar ifrata kaçmışlardır. Kur'an'ın ifadesiyle: “Sizi oyalamakta bu çocukluk yarışı! Tâ mezarlığa gidinceye (yani kabrin dibini boylayınca) kadar.....!”³⁹ Bu âyetin anlamı:

²⁶ Ömer Ferrûh, *el-'Arab fi hadâratihim ve sekâfetihim ilâ ahiri'l-asri'l-Emevî* (Beyrut: Dâru'l-İlm Li'l-Melayîn, 1386/1966), 66.

²⁷ Mehdi Şeherzâd- Hallâf Zehra Hitâb. eş-Şiru's-siyâsî, Cezayir: Câmîatiü Saïda, Külliyyetü'l-Âdâb Kısmü'l-Lugati'l-Arabiyye ve'l-Edebi'l-Arabiyye, 1441/2021, 12.

²⁸ İbn Manzûr, “عصب”, *Lisânü'l-'Arab*, 1/605-606.

²⁹ Abdurrahman b. Muhammed İbn Haldûn, *Mukaddime*, çev. Halil Kendir (Ankara: Yeni Şafak Yayınları, 2004), 1/176.

³⁰ Mustafa Çağrıçı “Asabiyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/ 453-455.

³¹ Ali, *Mufassal*, 1/357.

³² Mahmûd Arrâfe, *el-Arabu kable'l-İslâm*, 50

³³ Kâsım b. Sellâm, Ebû Ubeyd el-Herevî, *Kitâbü'n-neseb*, thk. Meryem Muhammed Hayrûddir (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1410/1949), 65.

³⁴ Ünal Kılıç, Ensabın Cahiliye Arapları ve Hz. Peygamber Nazarındaki Yeri ve Önemi, *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 2 (TEMMUZ-ARALIK 2017), 45.

³⁵ Zehra, Hitâb eş-Şiru's-siyâsî, 13.

³⁶ Âdem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü* (İstanbul: ENSAR, 2012), 209.

³⁷ İbn Manzûr, “عصب”, *Lisânü'l-'Arab*, 5/48.

³⁸ Ali eş-Şa'bi, *et-Tefâhur bi'l-ensâb, el-Edebü'l-Arabî*, 2012 28/54.

³⁹ et-Tekâsür. 102/1-2.

"Sizler dirileri çokluk yarışına soktunuz. Nihayet onların tamamını sayınca, bu sefer kabirlere varıp ölüleri çokluk yarışına katıverdiniz!" şeklindedir.

Rivayete göre Abdimenâfoğulları ile Sehmoğulları sayıca hangisinin daha fazla olduğu hususunda birbirlerine karşı övünmüşlerdi. Abdümenâf'ın diğerlerinden fazla çıkması üzerine Sehmoğulları; "Câhiliye Dönemi'nde aşırılıklar bizi mahvetti; gelin hem dirilerimizi hem de ölülerimizi sayalım (var mısınız?)" demiş ve bu sefer de Sehmoğulları onlara karşı fazla çıkmıştı.⁴⁰ Nitekim Amr İbn Ma'adi Yakrib'in (öl.40/642) şu şiiri bu amacı en güzel şekilde ifade etmektedir:

1- ليس الجمالُ بمزيرٍ فاعلم وإن رُدِّيتَ بُردا

2- إِنَّ الجمالَ معادنٌ وَمَنَاقِبُ أَوْرَثُنْ مَجْدًا⁴¹

1. "Bil ki gerçek güzellik elbiselerinizin üzerlerine taktıklarınızda (giydiklerinizde) önlüklerde değildir.⁴²

2. Erdemler⁴³ bir kişinin güzelliği, saf kökenlerinde, cömert eylemlerinde ve kendisine miras bırakan şan ve şerefte olmasındır."

Benî Zimmân kabilesine mensup Câhiliye Dönemi şairi Isam b. Ubeyd ez-Zimmânî el-Yemâmî arkadaşına yazdığı bir mektupta mezarlarda yatanların teker teker sayılmasında ve kibirlenmede aşırıya kaçar:

1- أَبْلُغْ أبا مِسْمَعٍ عَنِّي مُغْلَغَلَةً وفي العِتَابِ حَيَاةٌ بَيْنَ أَقْوَامٍ

2- أَدْخَلْتَ قَبْلِي قَوْمًا لَمْ يَكُنْ لَهُمْ فِي الْحَقِّ أَنْ يَلْجُوا الْأَبْوَابَ قُدَّامِي

3- لو عُدَّ قَبْرٌ وَقَبْرٌ كُنْتُ أَكْرَمَهُمْ مَيْتًا، وَأَبْعَدَهُمْ عَن مَنَزِلِ الدَّامِ

4- فَقَدْ جَعَلْتُ إِذَا مَا حَاجَتِي عَرَضْتُ بِبَابِ دَارِكَ أَذْلُوهَا بِأَقْوَامِ⁴⁴

1. "Bir yerden bir yere götürülen benim mesajımı Ebâ Misma'a ilet ve ona bildir! Birbirlerini azarladıkları sürece niyetleri hakka dönmektir. İthamları zirve yaptığında sen onların kalplerine bak. Onların kalpleri kinle dolup taşı.⁴⁵

2. Biz kapılara geldiğimizde önümüze gelmeyi hak etmeyen bir kavmin izni ve girişiyle önüme geldin. Büyüklerin meclislerinde bana verilenlerden daha yüksek makamlara ve rütbelere de ulaşamadın.

⁴⁰ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *Keşşâf*, çev. Heyet, Murat Sülün (ed.), (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016), 6/1400.

⁴¹ *el-Hatib Tebrîzî, Şerhu Divâni Hamâseti Ebi Temmâm*, thk. Ahmed Şemsüddîn (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421/2000), 1/131.

⁴² Araplarda giysilerinin daha hoş görünmesi için elbiselerinin üzerine bir önlük giymek ve üzerine bir pelerin giymekti adetlerindendi. Kralların giydiği pelerine hal'a diyorlardı.

⁴³ Erdemler aslında insanların sahip oldukları güzel nitelikler anlamındadır.

⁴⁴ Ebü Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz, *Resailü'l-Câhiz*, thk. Muhammed Bâsil (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971), 1/61.

⁴⁵ Sözlerinin satır aralarında ve eylemlerinde kötülük belirdi, ateşler sarsıldı ve kötü inançları felaketlere yol açtı. Kavim içerisinde her bir kişi arkadaşını yaptığı hatadan dolayı uyarmaya devam ettiği sürece aralarında sevgi bağı oluştuğu ve kurtuluşa ereceği ümit edilir. Eğer birbirlerini uyarmazlarsa onların vicdanları kin ile dolmuştur.

3. Mezarlar detaylı şekilde tek tek sayılsa onların soyca en şerefli ve en onurlu evlere⁴⁶ sahip olanı elbette ben olurdum.

4. Seni terk ettim ve ziyaretini bıraktım, herhangi bir ihtiyaç ve sebepten dolayı senin yardımına muhtaç olursam o zaman kesinlikle başkasından yardım isterim.”

Kişiler o günkü toplumda kendi kabilesinin kimliğiyle yaşardı. Kabile üyeleri bireysel davranışlarda bulunan, kabilesinin geleneklerine aykırı davranışlarda bulunana ve kavminin yaşadığı yerden ayrılıp kavmini terk eden kişilere düşmanlık beslerlerdi. Tarafe b. Abd, kavmine kızdığı için onları terk etmişti. Tarafe'nin kavmine karşı yaptığı olumsuz davranış kabilelerin o dönemde hoşuna gitmeyen bir ferdi davranıştı. Kabileler bu tür ferdi davranışları kavimlerle mensupları arasında mevcut bulunan toplumsal akdi feshetmek olarak algılamaktaydılar. Tarafe'de bu durumu şu şiiriyle dile getirir: ⁴⁷

1- وَلَا عَرَوْا إِلَّا جَارِيَّ وَسُؤَالَهَا
أَلَا هَلْ لَنَا أَهْلٌ سُبَيْلَتِ كَذَلِكَ

2- تُعَيِّرُ سَبْرِي فِي الْبِلَادِ وَرَحْلَتِي
أَلَا زُبَّ دَارٍ لِي سِوَى خُرِّ دَارِكِ

3- وَأَيْسَرَ امْرُؤٌ أَفْنَى الشَّبَابِ مُجَاوِرًا
سِوَى حَيَّةٍ إِلَّا كَأَخْرَ هَالِكِ⁴⁸

1. “Şaşırdığım şey yok komşu kadın ve onun şu sorusu dışında: “Ailen yok mu?” Sana da sorulsun böyle.⁴⁹

2. Ayıplıyor beldelerde gelip gitmemi ve yolculuk yapmamı; doğrusu benim nice yurdum var senin yurdunun en kıymetli yerinden iyi.

3. Kendi kavmi dışındakilere komşu olarak gençliğini tüketen kişi, ölü biridir sadece.”⁵⁰

Bu dönemde hür bir kızın kölenin oğluyla ya da torunuyla evlenmesi hoş karşılanmazdı: Benî Tağlib kabilesinin ileri gelen şairlerinden Amîra b. Cu'ayl inşâd ettiği şiirinde bunu dile getirir.⁵¹

1- فَمَا يَجْمُ أَنْ لَا يَكُونُوا طَرُوقَةً هِجَانًا،
وَلَكِنْ عَفْرَتَهَا⁵² فُحُوهَا

2- تَرَى الْحَاصِنَ الْعَرَاءَ مِنْهُمْ، لِشَارِفِ
أَخِي سَلَّةٍ، فَذَكَانَ مِنْهُ سَلِيلُهَا

1. “Onlara ne oluyor! Eğer evleneceği kadın şerefli bir soydan gelmeyip onlara eşit olmazsa, ancak o kendi şerefine leke sürer.

⁴⁶ وَأَتَعَدُّهُمْ عَنْ مَثَلِ الدَّامِ . İçinde kusur ve ayıpları barındıran evlerden uzaktayım. Çünkü kusur ve ayıp olan yerde yerme de olacaktır.

⁴⁷ Yûsuf Halîf, *Dirâsât fî şîri'l-Câhili* (Kahire: Dâr Garîb, ts.), 182-183.

⁴⁸ Nâsirüddin, *Divân Tarafe b. Abd*, 59.

⁴⁹ Meraklı ve gezeve olduğu anlaşılan komşu kadının kendisine “kimin kimsen yok mu?” diye sorduğu söylüyor ve ardından da kadına “sen de benim gibi olasin” anlamında beddua ediyor.

⁵⁰ Tuna, *Tarafe'nin Şiirlerinde Hiciv*, 903.

⁵¹ Mufaddal ed-Dabbî, *el-Mufaddaliyyât*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1383/1963), 258.

⁵² عَفْرَ: Atalarım tozlandırır. Atalarının şerefine leke sürer.

2. *Soylu, iffetli kadını elbette büyük görürsün. Kardeşim hırsızdır.⁵³ O nesebi çalmıştır.⁵⁴ Onlardan peydah olan çocuğun nesebi sanki nesepsiz bir çocuk gibidir.⁵⁵*

Bazen bir kişi kabilesine bağlılığından dolayı kendi kabilesinden birisi öldürüldüğünde aklî muhakemesini yitirerek kabilesine karşı gelmekten, öldürülenin intikamını almaktan imtina eder ve verilen hükme boyun eğer. Çünkü kişinin şerefi aşiretine bağlıdır. Bu söz; musibetten dolayı acı duymak ve hüznün için söylenilmiş bir sözdür. Kavmi tarafından kardeşi öldürülen Hâris b. V'ale el-Zühelî bu konuyu inşâd ettiği şiirinde şu şekilde dile getirir:

فَإِذَا رَمَيْتُ يَصِيْبِي سَهْمِي

1- قَوْمِي هُمْ قَتَلُوا أُمَّيْمٍ⁵⁶ أَحِي

وَلَكِنْ سَطَوْتُ لِأَوْهَنْ عَظْمِي⁵⁷

2- فَكَيْفُ عَقْفُوتُ لَأَعْفُونَ جَلَاءً

1. *"Ey Ümeyme, kavmim ki, onlar beni kardeşimle üzen ve bana sıkıntı çektirenlerdir. Bu yüzden eğer (onlardan intikam alırsam) attığım okum onlara isabet ederse bu yine bana zarar verir, çünkü insanın onuru kabilesindedir.*

2. *Onlardan intikam almaktan vazgeçersem onları ihtişam içinde affederim, onlardan intikam alırsam kemiklerimi zayıflatırım ve dayandığım aslımı da yıkarım."*

Sözün özü Arapların hayatlarının bir parçası olan çöl, onları kabile hayatına yönlendirdi ve özellikle bedevî kabileler "büyük oranda çöl hayatının telkin ettiği bir siyasî modeldi."⁵⁸

Câhiliye şiirinde, sahip olduğu soyun en üstün soy olduğu, üyesi olduğu kabilesiyle övünme ve diğer kabileleri tahkir etmekle ilgili bol miktarda örnekler edebiyat kitaplarında mevcuttur. Neseb ilminin herkes tarafından istenir ve bilinir olması, Arap toplumunda asabiyet ruhunun hâkim olduğunun işaretlerinden biri kabul edilebilir. Ayrıca hemen hemen her bir kabilenin kendilerini metheden ve hasımlarını hicveden fesâhat ve belâgat sanatlarında üstün olan şairlerin varlığı İslâm öncesi Arap toplumunda asabiyet ruhunun belirtilerinden biri olarak kabul edilebilir.⁵⁹

Bu dönemde kabileler asabiyet duygusunun kendilerine kazandırdığı duygularla hareket ederek birbirleriyle yardımlaşıyorlardı. Modern anlamda bir devlet düzeni olmadığından asabiyet duygusuyla can, mal, ırz ve namuslarını koruyorlardı. Ancak bu duyguyla bazen de hak hukuklarını savunurken karşı tarafa da zarar vererek onların hak ve hukuklarına saldırı olabiliyordu. Bunun sonucunda da aralarında yıllarca devam edegelen "eyyâmlar" savaşlar meydana geliyordu.

⁵³ Kadın nesebin geldiği yerdir. Nesebin gelirini yani aynı soyundan gelenleri çalmış gibi gösterir.

⁵⁴ İki sevgili arasında bir nesep yönünden eşitlik yoksa, karşılıklı aşka dayalı evlilik fikrinin ortadan kaldırılması gerekir. Evlilikte asıl olan evleneceklerin nesep yönünden birbirlerine denk olmasının zorunluluğudur.

⁵⁵ Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu İhtiyârâtî'l-Mufaddal*, thk. Fahreddin Kabave (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987), 3/1145-1146.

⁵⁶ Hâris öğ almaktan kaçınır ve bu şiiri ile de özür diler. أُمَّيْمٍ isminde terhim vardır. Bu hitap aslında يا أُمَّيْمَةٍ şeklindedir.

⁵⁷ Tebrîzî, *Şerhu Divâni Hamâseti Ebi Temmâm*, 1/153.

⁵⁸ Adnan Demircan, *Kabile Topluluklarından Akide Toplumuna* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 29.

⁵⁹ Âdem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslam Siyasî Tarihindeki Etkileri* (İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2004), 25-50.

2. Câhiliye Dönemi'nde Edebiyat

Edebiyat tarihi genel olarak yaşanan tarihi olaylardan etkilenmiştir. Bir milletin edebiyat tarihini öğrenmek ancak siyasî tarihini ve edebiyat hayatını, yansımalarını, edebiyatçıların yani yazar ve şairlerinin yaşadıkları asrın araştırılmasından ve iyice incelenmesinden sonra kolay olabilir. Bunun yanı sıra edebiyatçıların çevrelerinin, yaşadıkları toplumun, günlük hayatlarına ve özel hayatlarına etkilerinin öğrenilmesi, büyük siyasî olayların edebi durumuna, edebi hayatına, zaaflarına ve gücüne etkisini bilmekle mümkündür.⁶⁰

Şiir, Arapların nesepleri, soyları, tarihleri ve bunların sınırlarıyla çerçeveleyip izin verdikleriyle ilintiliydi.⁶¹ Bundan dolayı şiir; Arabın divanı, belleği idi.⁶² Çünkü Arapların örf, âdet, gelenek ve yaşayışlarını ihtiva eden kaynaklardan biri, hatta en önemlisi de şiirdi. Okuma-yazma ve dolayısıyla kayıt altına almanın yaygınlaşmadığı her toplumda olduğu gibi Câhiliye Dönemi Arap toplumunda da korunması istenen hususları korumanın en kolay yolu şiirdi.⁶³

Araplar şiiri hikmet yerine koyardı. Kabile meclisi kabile sözcüsü ve kabilesini savunmakla uğraşan hatiplerden oluşurdu. Kabileler ve aşiretler hac mevsiminde toplanırlar ve şairlerin şiirlerini dinlerler. O yetişen şairi övünçlerinden bir övünç, şereflerinden bir şeref kabul ederlerdi. Şiirle birlikte, birbirleriyle hasımlaşır, örnek göstererek (darbimesel) üstünlük yarışını yaparlar, yeminleşirler, mücadele ederler (yarış) metheder ve ayıplarlardı. Şair kavminin mensuplarının kahramanlıklarını metheder, düşmanlarını hicvederdi.⁶⁴ Şairlerin şiirlerinin etkisi kabile üyelerini etkisi altına alırdı. Kabile üyeleri de birbirlerini tahrik ederek asabiyet ateşini tutuştururlardı. Bir kişi cesur, kâtip, iyi ok atan bir şair olduğunda o şaire “el-Kâmil” ismi verilirdi.⁶⁵

Kabile yaşamında şairin önemli konumu vardı.⁶⁶ Şair sanki gezici halk ozanı gibiydi. Kıymetli bilgiler şairden öğrenilirdi. Bedeviliğin sosyal prensiplerini akıllara yerleştirirdi. Bedevî hayatla ilgili değerli bütün örnekleri o dönemin şairlerinin şiirlerinde bulmak mümkündür.⁶⁷ Kabile düzenin hâkim olduğu dönemde bilinen gerçek siyaset, yönetim, komutanlık ve sosyal olayların idareciliğini yapanlar şairlerin bizzat kendileriydi.⁶⁸ Bu noktada şairler kabilelerin haklarını savunan avukatlar ve siyasetlerini belirleyen otoriteler gibiydiler. Tam kemale ermese de gelişimini tamamlamamış olsa da bu durum siyasî şiirin ilk nüveleridir.⁶⁹

3. Siyaset ve Siyasî Şiir

Edebiyat Tarihinde şiirin siyasetle bağlantısı eski zamanlara kadar dayanır. Edebiyatta siyasî şiir, siyasî hareketleri tarif etmek için her asırda yeniden doğan bir yapı olarak kabul edilir. Câhiliye Asrından itibaren siyasî şairler şiir raflarında kendilerine önemli konum edinmişlerdir. Siyasî şiir, şairlerin sıkça

⁶⁰ Muhammed Abdülmümm el-Hafâcî, *el-Hayâtü'l-edebi f'l-asr'l-Câhili* (Beirut: Dâru'l-Cil, 1412/1992), 20.

⁶¹ Râfiî, *Târîhu âdâbi'l-'Arab*, 1/ 340.

⁶² Abdülkâhir el-Cürcânî, *Delâ'ilü'l-i'câz*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir (Beirut: Mektebetü Hancı, ts.), 1/7.

⁶³ Harun Öğmüç, *Câhiliye Döneminde Araplar* (İstanbul: İZ Yayınları, 2013), 18.

⁶⁴ Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî* (Necf: Matbaatü'l-Karâ, 1358), 1/217-220.

⁶⁵ Ali, *Mufasssal*, 4/ 217.

⁶⁶ Ebü'l-Meâlî Cemâlüddin Mahmûd Şükrî b. Abdillâh b. Mahmûd el-Âlûsî, *Bulûgu'l-ereb fî ma'rifeti ahvâli'l-'Arab*, thk. Muhammed Behce el-Eserî (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Mısri, ts.), 3/80.

⁶⁷ Mârûn Ubûd, *Edebü'l-Arab* (Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2012), 36.

⁶⁸ Ubûd, *Edebü'l-Arab*, 35.

⁶⁹ Zehra-Hitâb, *es-Simî's-sivâsî* 12.

başvurdıkları konulardan birisiydi. Arap şiirinin siyasetle ilişkisi, Câhiliye Dönemi'nden ya da Arap kabilelerinin varlığından itibaren devletin minyatürü küçültülmüş resmi olarak kabul edilmiştir.

Siyasî şiirler "devletin iç ve dış siyasetiyle, devletler arasındaki saygınlığı ve konumu ile ilintili konuşma sanatıdır."⁷⁰ Başka bir ifadeyle siyasî düşünceyi canlandırmak veya değerli kılmak için inşâd edilen kasidelerdir. Şair inandığı grubun savunmasını yaparken muhalif grubu her zaman eleştirmiştir.

Dinî sürtüşmelerin meydana geldiği ortamda taassup, bu taassuptan da ihtiyaçlar ve arzular ortaya çıktı. Bu durumu da siyasetle ifade ettiler. Câhiliye Dönemi'nde siyasî şiir iki şekilde ortaya çıkmıştır:

1. Su'lûk şairler: Su'lûk, sözlükte "malı olmayan fakir" anlamına gelmektedir.⁷¹ Sözlük anlamıyla bağlantılı bir terim olarak sa'âlik, kabile bağından kendisini soyutlayan veya kabilesi tarafından dışlandığından dolayı herhangi bir otoritenin himayesinde olmayan, çölde kendi gibi kabile zincirini kıranlarla bir araya gelerek fakirliğin verdiği sıkıntıdan kurtulmak için yol kesen, cimri zenginlerin mallarını yağmalayan ve daha önceden belirlediği kabilelere baskın düzenleyen taifenin adıdır.⁷²
2. Kabilelerin diğer kabilelerle dış ilişkileri vardı ve bu dış işleri şekillendiren şairleri vardı.⁷³ Bu şairlerin inşâd ettiği şiirler.

Bu iki grup şairin yanı sıra kabilelerin; üstünlük, sömürgecilik ve ticari panayırlarda söz sahibi olma noktasında da birbirleriyle mücadeleleri vardı. Bu durumda Arap yarımadasında aylarca, yıllarca süren savaflara sebep oluyordu. Bu da eyyam şiirlerinin ürünlerini ortaya çıkardı.⁷⁴ Eyyâmü'l-Arab, Câhiliye Dönemi'nin ve Sadru'l-İslâm Dönemi'nin ilk zamanlarında Arap kabileleri arasında meydana gelen savafları ifade etmek için kullanılan bir ifadedir.⁷⁵ Câhiliye Dönemi'nden itibaren Arap şiiri siyasetle ilintilidir. Çünkü Arap kabileleri sürekli birbirleriyle çekişme ve hayatın temel gereksinimlerini karşılamak için de birbirleriyle savaş halindeydiler. Bu savaflar gerek insanlar için gerekse de sahip oldukları mallar için yapılmaktaydı ve uzun süre devam etmekteydi. Meydana gelen savaflar iki kabile arasında olduğu gibi birçok kabile arasında da gerçekleştirilmekteydi. Yapılan savaflar da kabilenin siyasetini şekillendirmekteydi.⁷⁶ Savaş esnasında söylenen şiirler, anlatılan hikâyeler iyi bir tarih ve edebiyat kaynağı olarak kabul edilmiştir.⁷⁷

Bazı tenkitçiler o dönemde kabileyi savunan, harplerde yaşananları kaydeden şiiri, Arapların birbirlerinin aralarına baskın yapar gibi girmelerini siyasî şiirin menşei olarak görürler.⁷⁸

4. Câhiliye Dönemi'nde Siyasî Şiir

Arapların asabiyet duygularının gönül dünyalarında meydana getirdiği etkinin neticesinde kendi soylarıyla, kabileleriyle övünme, düşmanlarını yerme ve değer atfettikleri liderlerinin ölümünden sonra onlar için ağıt yakmak önemli bir ritüeldi. O dönemde yaşanan toplumsal, sosyal ve siyasî olaylar inşâd ettikleri şiirlerini etkilemiştir. Kabile yaşayışının hâkim kabile içerisinde asabiyet duygusunun baskın

⁷⁰ Ahmed Şâyib, *Târîhu's-şiri's-siyâsi* (Beirut: Dâru'l-Kalem, 1966), 4.

⁷¹ İbn Manzûr, "سلك", *Lisânü'l-'Arab*, 10/455.

⁷² Temir, İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Kabile Dışı Unsurlar: Sa'âlik Grupları, 131.

⁷³ Zehra, Hitâb, eş-Şiru's-siyâsi, 15

⁷⁴ Şâyib, *Târîhu's-şiri's-siyâsi*, 54.

⁷⁵ Alî Muhammed el-Becâvî, vd., *Eyyâmü'l-Arab fi'l-Câhiliyye* (Beirut: Menşûratü'l-Mektebetü'l-Arabiyye, ts.), 1/142.

⁷⁶ Şâyib, *Târîhu's-şiri's-siyâsi*, 90.

⁷⁷ el-Becâvî, *Eyyâmü'l-Arab fi'l-Câhiliyye*, 1/42.

⁷⁸ Zehra, Hitâb, eş-Şiru's-siyâsi, 12.

olduğu Câhiliye Dönemi'nde ortaya çıkan siyasî şiir sanatları medih, hiciv, vâf, gazel ve risâ olmak üzere beş taneydi. Nâbiga daha sonra altıncı bir bölüm olarak itizâr'ı eklemiştir.⁷⁹

4.1. Medih Siyasî

Sözlükte “hicanın zıttı olup övmek”⁸⁰ anlamına gelir; önemli bir kişiyi ileri görüşlülük, iffet, adalet ve cesaret gibi hasletlerin kendisinde veya kavminde yaratılıştan gelen karakterler olduğunu belirterek sahip olduğu üstün ahlâkî değerleri ifade etmektir.⁸¹ Câhiliye Dönemi'nde medih kabilenin siyasî hayatıyla sosyal hayatıyla ilintili başlıca konulardan bir tanesiydi.⁸² Sadru'l-İslâm Dönemi'nden önce medih şiiri, şairin bazen övdüğü kişiden ihsan elde etmek, bazen de ileri gelenlere yakınlaşmak ve sosyal hayatta önemli mevki elde etmek için bir araç olarak kullanılması sebebiyle büyük bir önem ve geçerliliğe haiz idi. Bu tür, Câhiliye toplumunun değerlerinden ilham almakta, buna bağlı olarak medihle işlenen konular da bu toplumun değerlerine hitap etmekteydi.⁸³

Câhiliye Dönemi'nin tanınmış şairi İmruülkays b. Hucr (öl. 540) babası öldürüldükten sonra kendilerini misafir eden ve komşuluk yapan Mualla kabilesinin Benî Teym oymağını metheder:⁸⁴

1- كَأَنِّي إِذْ نَزَلْتُ عَلَى الْمُعَلَّى
نَزَلْتُ عَلَى الْبَوَاخِ مِنْ شَمَامٍ

2- أَفَرَّ حَشَا إِمْرِي الْقَيْسِ بْنِ حُجْرٍ
بَنُو تَيْمٍ مَصَابِيحِ الظَّلَامِ

1. “el-Muallâ⁸⁵ kabilesine sığındığımda sanki ben Şemâm dağının zirvesine sığınmış gibi oldum.

2. İmruülkays b. Hucr, onların arasında her türlü korku ve sıkıntıdan emin ve güven içinde oldu. Benî Teym⁸⁶ zulmü aydınlatan lambalar gibidir.”

Hüzeyl kabilesi şairlerinden Ebû Kebîr Âmir el-Hüzelî meşhur şair ve cengâver Teebbeta Şerran'dan(öl. 540) daha küçük yaşta⁸⁷ dul annesiyle evlendikten sonra onu metheder:⁸⁸

1- وَإِذَا نَظَرْتُ إِلَى أُسْرَةٍ وَجْهٍ
بَرَقَتْ كَبْرَقِ الْعَارِضِ الْمُتَهَلِّلِ

2- صَعْبُ الْكَرْبِيَّةِ لَا يُرَامُ جَنَابُهُ
مَاضِي الْعَرَبِيَّةِ كَالْحَسَامِ الْمُقْصَلِ

3- يَحْمِي الصِّحَابَ إِذَا تَكُونُ عَظِيمَةً
وَإِذَا هُمْ نَزَلُوا فَمَا أَوْى الْعَيْلِ⁸⁹

⁷⁹ Ebû Hilâl el-Askerî, *Divânü'l-me'ânî*, thk. Ahmed Hasen Besic (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1994), 1/91; Joseph Hâşim vd., *el-Müfid fi'l-edebî'l-Arabî* (Beirut: el-Mektebû et-Ticârî, 1964), 2/703.

⁸⁰ İbn Manzûr, “مدح” *Lisânü'l-'Arab*, 2/ 590.

⁸¹ Seyyid Ahmet el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-edeb fi edebiyat ve inşâi lugati'l-'Arab* (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, 2007), 446.

⁸² Bustânî, *Üdebâ ü'l-'Arab*, 46.

⁸³ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyat Tarihi-I* (Erzurum: Fenomen Yayınları, 2017), 93.

⁸⁴ Bustânî, *Üdebâ ü'l-'Arab*, 46.

⁸⁵ el-Muallâ; el-Muallâ b. Teym b. Salebe et-Tâi Câhiliye Dönemi'nde ahd vefasıyla meşhur olan kabilerden birisidir.

⁸⁶ Kureys kabilesi oymaklarından bir oymaktır. Benî Teym, güzel, iyilik sever, cömertlikleri ve şerleri meşhurdur. Yine onlar problemleri işleri akl-ı selimleri ile de çözüme kavuştururlar ve açıklarlar. Tıpkı lambanın karanlığı aydınlattığı gibi. Bu kavim İmruülkays'ın bu methinden sonra “مصباح الظلام” olarak tanındığı ve meşhur olduğu anlatılır. İmruülkays, *Divân*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm (Kahire: Dâru'l-Maarif, 1984), 141.

⁸⁷ Asıl ismi; Ebû Zühre Sâbit b. Câbir (Amsel) b. Süfyân el-Fehmî (öl. 540)

⁸⁸ eş-Şuarâü'l-Hüzelîyyîn, *Divânü Hüzelîyyîn*, thk Mahmûd el-Vefâ (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1385/1964), 2/88.

⁸⁹ Medih şiirleri kısmen, Sirâç Muhammed, *el-Medih fi's-şiril Arabî* (Beirut: Dâr er-Râteb el-Câmiyye, ts.), 8-18. Kitabından iktibas edilmiştir.

1. "Yüzüne baktığında alnındaki çizgilerin gökyüzünde çakan şimşeklerin ışığıyla parlayan yağmur bulutları gibi parladığını görürsün.

2. Bela ve musibetlere karşı eşi görülmemiş bir şekilde sabır ve metanet sahibiydi. Keskin kılıcın kesip ikiye ayırdığı gibi istediğini yapardı.

3. Dostları büyük felaketlerle karşılaştıklarında, onun yanına sığındıklarında onları korur. Onun evi fakirler için sığınaktır."⁹⁰

Nâbiga ez-Zübyânî (öl. 604) Nu'mân b. Münzir'den korkup Gassânî hükümdarı Amr b. el-Hâris el-Âraç b. el-Hârise el-Ekber b. Ebî Şemir'in (Şimr) yanına Şam'a kaçtı. Bunun üzerine onun kavmini methederken şiirinin nesîb kısmında kızı Ümâme'ye seslenir:

1- كَلْبِي لِهَيْمٍ يَا أُمَيْمَةَ نَاصِبٍ وَكَلِيلٍ أَفَاسِيهِ بَطِيءِ الْكَوَاكِبِ

2- عَلَيَّ لِعَمْرٍو نِعْمَةٌ بَعْدَ نِعْمَةٍ لَوْلَدِهِ لَيْسَتْ بِذَاتِ عَقَارِبِ

3- وَلِلْحَارِثِ الْجَنْفِيِّ سَيِّدٍ قَوْمِهِ لَيْلَتِمَسْنِ بِالْجَيْشِ دَارَ الْمُحَارِبِ

4- وَثَقْتُ لَهُ بِالنَّصْرِ إِذْ قِيلَ قَدْ غَزَتْ كَتَائِبٌ مِنْ غَسَّانَ غَيْرُ أَشَائِبِ

5- إِذَا مَاغَزُوا بِالْجَيْشِ حَلَّقَ فَوْقَهُمْ عَصَائِبُ طَيْرٍ تَهْتَدِي بِعَصَائِبِ

6- يُصَاحِبُنَهُمْ حَتَّى يُغْرَنَ مُغَارَهُمْ مِنَ الضَّارِبَاتِ بِالِدِمَاءِ الدَّوَارِبِ

7- وَلَا عَيْبَ فِيهِمْ غَيْرَ أَنَّ سَيُوفَهُمْ بَيْنَ قُلُوبٍ مِنْ فِرَاعِ الْكَتَائِبِ⁹¹

1. "Ey Ümâme bırak kızım beni yorgun dertlerimle ve bu uzun gecede acı çekmeme izin ver. Gece uzadı. Yıldızlar kaybolacağı yöne doğru yavaş yavaş kayıyor."⁹²

2. Amr bana pek çok lütuf ve ihsanda bulundu. Babası da bana pek çok lütuf ve ihsanda bulunmuştu. Bu iyilikler karşılık beklenmeyen ve gücendirmeyen iyiliklerdi.

3. Hâris el-Cefenî⁹³ kavminin ve yaşadığı yurdunun efendisidir. Savaş meydanına ulaştığında ordusunun düşmanlara karşı savaşı kazanması umulur.

4. Kralın düşmanlarına karşı kazanacağı zaferden emindim; çünkü ordusunda⁹⁴ başka hiç kimse olmadan Gassânîlerin çocukları kapışıyor. O ordu, kabilelerin bir karşımı değil, sadece Gassânîlerden meydana geldi.

⁹⁰ Teebbeta Şerran'ın cesaretini ve cömertliğini vafsetmektedir.

⁹¹ *Dîvân*, Nâbiga ez-Zübyânî, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm (Kahire: Dâru'l-Me'ârif,), 40-49. Not: 21 beyit içerisinden seçilerek alınmıştır.

⁹² Yıldızların yavaş hareket etmesi gecenin uzadığının delilidir. Sanki yıldızlar batıp günün ağarmayacağını zannetti.

⁹³ İbn Ebî Şemmer el-Gassânî'dir.

⁹⁴ Süvari birliği.

5. Gassânî ordusu fetih için yürürse, yırtıcı aç kuş sürüleri⁹⁵ de onların üzerinde uçarak orduyu takip eder. Diğer aç kuş sürüleri de onları gördüklerinde peşlerinden giderler. Aç kuş sürüleri onların terk ettiği düşmanlarının cesetlerini (karınlarını doymak için) beklerler.

6. Kuş sürüleri düşmanlara saldıracakmış gibi orduya eşlik eder. Avcı kuşlar ölümlerin kanıyla eğitildi.⁹⁶

7. Süvarilerin düşmanla savaşırken güç ve kuvvetlerini kullanmalarından dolayı kılıçlarında bir çentik meydana gelmesinde hiçbir ayıp yoktur.⁹⁷

Nâbîga ez-Zübyânî, Gassânîlere mensup Nu'mân'ı teşbih-i temsîlî sanatını kullanarak sevgi ve muhabbetle insanlar arasındaki konumunu metheder ve ondan özür diler:

1- ألم تر أن الله أعطاك سورةً ترى كلُّ ملئِكٍ دونها يتذبذبُ

2- فإنك شمسٌ والملوكُ كواكبٌ إذا طلعت لم يبدُ منهم كوكبٌ

3- ولست بمستبِقٍ أحاً لا تلُثمُهُ على شعثٍ، أي الرجال المهذبُ؟

4- فإن أكُ مظلوماً فعبُدْ ظلمتَهُ وإن أكُ ذَا عُنْبِي فمِثْلُكَ يُعْتَبُ⁹⁸

1. “Allah’ın diğer krallara vermediği yüksek statüyü sadece sana verdiğini görmedin mi? Diğer krallar önünde sahnıp dururlar. Senin ulaştığın statüye ulaşabilmek için de çaba harcadıklarını görürsün.

2. Ey yüce kral sen (güç ve iktidar yönünle) güneş gibi, diğer krallar gökteki yıldızlar gibidir. Güneş doğduğunda gökyüzünde diğer yıldızlardan eser kalmaz, sadece güneşin parlaklığından başka.

3. İnsanlardan onu dost edinmeyen hiçbir kimse yoktur ve zamanın akması, yılların geçmesiyle onun dostları çoğalır. Dostlar değişir ve bu dostluklar başka dünyevî meselelerle sınılanır. Dostluklar bazen güçlenir, bazen de zayıflar. Hangi insan kusursuzdur?⁹⁹

4. Eğer mazlum da olsam sen o kula zulmetsen de yine affeder ve iyilik edersin.¹⁰⁰ Eğer ben uyarılmış olsam da sen aslına geri döner şikâyet edilip öfkelenmiş kusurlarını affedersin.¹⁰¹

Urve b. el-Verd (öl. 607), Câhiliye Dönemi sevilen, ciddi Sa’âlik şairlerden olduğu kabul edilmektedir. Urve fakirlere, muhtaçlara ve hastalara yardım ederdi.¹⁰² Urve Abs kabilesinin ileri gelenlerinden ve kabilesinin efendisi er-Rebî’ b. Ziyâd el-Absî’yi metheder:

⁹⁵ Akbabalar, Kartallar.

⁹⁶ الصاريات Alışkanlık haline getirdi. Akbabalar ve kartallar süvarilere sürekli arkadaşlık ettiklerinden bu takibe alışkındılar.

⁹⁷ Belâgatçılar bu beyti zemme benzeyen medih olarak isimlendirmişlerdir. İstisnai munkatı olarak istisna edatı “” mansub olarak okunmasını şahit göstermişlerdir. Hızânetül’ edeb 3/327.

⁹⁸ Dîvân, Nâbîga ez-Zübyânî, 73-74.

⁹⁹ Hîre hükümdarı Nu'mân b. Münzir ile Nâbîga'nın arasını açmak için hasetçiler ve laf taşıyıcılar mesai harcarlar. Nu'mân, Nâbîga'ya öfkelenir ve öldürülmesini emrederek kellesini getirene ödül vereceğini söyler. Bunun üzerine Nâbîga özür dileyerek eğer kardeşine ve arkadaşın yaptığı ayrımcılığa, fesada sabretmezsen yanında kimseyi bulamazsın. Hiçbir kimse istenmeyen huylardan uzak değildir. Kusursuz kişi var mı?

¹⁰⁰ Kölenin efendisinin eziyetlerine katlandığı gibi bende senin bana yaptığın eziyetlere katlanırım.

¹⁰¹ Sen bana zulmetsen de ben, tıpkı kölenin efendisinin zulmüne tahammül ettiği gibi senin zulmüne tahammül ederim. Bu mısranın Arap şiirinde müstesna bir yeri vardır. Nâbîga, Nu'mân'a götürülen asılsız haberlerden ve onun verdiği karardan korkarak ama kalbi sevgi dolu olarak bu mısrayı inşâd etmiştir. Bu mısra insanların dilinde darbı mesel olarak dolaşmaktadır.

¹⁰² Dîvân, Urve b. el-Verd, thk. Esmâ Ebû Bekir Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2009), 9-10.

1- لِكُلِّ أَناسٍ سَيِّدٌ يَعْرِفُونَهُ
وَسَيِّدُنَا حَتَّى الْمَمَاتِ رَبِيعٌ

2- إِذَا أَمَرْتَنِي بِالْعُقُوقِ حَلِيلَتِي
فَلَمْ أَعْصِهَا إِلَيَّ إِذَا لَمْضِيعٌ¹⁰³

1. "Her halkın kendisini tanıdığı ve itaat ettiği efendisi ¹⁰⁴ vardır ve bizim efendimiz ölene kadar Rebî'dir.

2. Eğer sevgilime (eşime) isyan etmemi emreder de eşime isyan etmezsem o zaman elbette helak olurum."

Hassân b. Sâbit (öl.60/680) Câhiliye Dönemi'nde Gassânî sarayının prenslerini metheder:

1- يُعْشَوْنَ حَتَّى مَا كَهْرُ كِلَابُهُمْ
لَا يَسْأَلُونَ عَنِ السَّوَادِ الْمُقْبِلِ

2- يَسْقُونَ مَنْ وَرَدَ الْبَرِيصَ عَلَيْهِمْ
بَرَدَى يُصَفِّقُ بِالرَّحِيقِ السَّلْسَلِ

3- يُسْفُونَ دِرْيَاقَ الرَّحِيقِ وَمَ تَكُنْ
تُدْعَى وَلَا تَدُهُمْ لِنَقْفِ الْحَنْظَلِ

4- بِيضُ الْوُجُوهِ كَرِيمَةٌ أَحْسَانُهُمْ
شُمُّ الْأَنْوَابِ مِنَ الطَّرَازِ الْأَوَّلِ

5- فَلَبِثْتُ أَرْمَانًا طَوَالًا فِيهِمْ
تَمُّ إِذْكَرْتُ كَأَنِّي لَمْ أَفْعَلْ¹⁰⁵

1. "Hava karardığında onların köpekleri havlayıp hırlamaz, yaklaşan çoğunluğu da (karartıyı) sorgulamazlar.¹⁰⁶

2. Gelenlere soğuk kaynak suyundan ikram ederler.¹⁰⁷Tatlı kırmızı şaraba katılmış.

3. Gelenlere yılanmış şarap ikram ederler.¹⁰⁸ Onlar varlık sahibi, insanlara hizmet eden krallar gibidirler. Diğer Araplar Ebû Cehil karpuzunun içindeki açığı suyu ikram etmeye ihtiyaç duyarken onlar ihtiyaç duymazlar.¹⁰⁹

4. Yüzleri ak, soyları şerefli, burunları büyüktür.¹¹⁰ Örnek şahsiyetlerdir.

5. Onların arasında uzun süre misafir kaldım. Onların yanından ayrıldığımda sanki çok kısa süre kaldığımı hatırladım."

4. 2. Hiciv Siyasî

Hiciv şiirleri de medih şiirleri gibi Câhiliye Dönemi'nde kabilenin siyasî hayatıyla ve sosyal hayatıyla ilintili başlıca konulardan bir tanesi ve¹¹¹ Arap şiirinin en eski ürünlerindedir. Hiciv şiirleri Arap şiir

¹⁰³ *Dîvân*, Urve b. el-Verd, 84.

¹⁰⁴ Burada kastedilen efendi Benî Abs kabilesinin ileri gelenlerinden birisi olan Rebî' b. Ziyâd el-Absî'dir.

¹⁰⁵ *Dîvân*, Hassân b. Sâbit (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414/1994), 184.

¹⁰⁶ Onların yurtlarından hiç misafir eksik olmaz. Bundan dolayı kabilenin köpekleri misafir olmaya gelen yolculara alışkın olduklarından gelenlere havlamaz.

¹⁰⁷ Misafirlere kırmızı şaraba karıştırılmış soğuk su ikram ederler.

¹⁰⁸ İkrâm ettikleri şarap ilaç gibidir.

¹⁰⁹ İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk* (Beyrut: Dâru'l-Fîkr, 1415/1995), 12/422.

¹¹⁰ Onlar, kibir ve gurur sahibi kişilerdir. شُمُّ الْأَنْوَابِ Onların yüce değer, mevki ve makam sahibi olmalarından kinayedir. "Burnu büyük" ifadesi gururlu ve kibirli olanlar için darbimesel olmuştur.

¹¹¹ Bustânî, *Üdebâ 'ül- Arab*, 52.

sanatları arasında önemli bir yer işgal eder. Hiciv kelimesini Câhiliye Dönemi şairleri şiirlerinde kullanmışlardır. Tarafe b. Abd şiirinin bir mısrasında hiciv kelimesini kullanmıştır:

إِنْ تُعِيدُوهَا نُعِدْ لَكُمْ مِنْ هِجَاٍ سَائِرٍ كَلِمَةٌ¹¹²

“Eğer (harbi) tekrarlıyorsanız, biz de tekrarlarınız size karşı,

Hicivleri her yere yayılan kasideleri.”¹¹³

Sözlükte “bir kişinin veya toplumun ayıp ve kusurlarını sayıp dökmek, yermek”,¹¹⁴ şiirle sövmek gibi anlamlara gelmektedir. Methiyenin zıt anlamlısıdır.¹¹⁵ Arap edebiyatında “ zem ve yaralayıcı söz ifade eden nazım şeklidir.” Bazen alay edici bazen küfürlü olabilir. Ne olursa olsun hicvin hedefi “ırz, namus ve onlara şereften” başka bir şey değildir. Bundan dolayı olağanüstü bir etkisi vardır. Araplar hiciv şairlerinden korkarlar ve çok önem verirlerdi.¹¹⁶ Dil, hicivle kılıç ve mızrağın insanı yaraladığı gibi düşmanı yaralayan bir silahtır.¹¹⁷

Hiciv varlığını kabileler arasında meydana gelen çatışma ve savaşlara borçludur. Tam olarak ne dönemde ortaya çıktığı bilinmemektedir. Hiciv, Araplar arasındaki dine dayalı lanetleme ve beddua şekilleri, kâhinlerin büyü mahiyetindeki vezinli sözlerine, bunlarda irticali recezlere dönüşerek edebi bir tür olarak ortaya çıkmıştır.¹¹⁸

Cahiliye Dönemi’nde, çoğu kez insanların iffet ve namusuna dil uzatıldığı hicivlere rastlanılır. Evs b. Hacer Attâb et-Temîmî (öl. 620), Benî Esed b. Vâile kabilesinin bir oymağı olan Lübeynâoğullarını dilini silah gibi kullanarak hicveder ve onları ayıplayarak yaralar:

إِلَّا يَدًا لَيْسَتْ لَهَا عَضُدٌ 1- أَتَيْتُ لُبَيْبِي¹¹⁹ لَسْتُمْ بِيَدِي

وَجَدَ¹²⁰ الْإِلَهَ بِكُمْ كَمَا أَجَدُ 2- أَتَيْتُ لُبَيْبِي لَا أُحِقُّكُمْ

لِيَكُونَ الْأَمُّ مِنْكُمْ أَحَدٌ 3- أَتَيْتُ لُبَيْبِي لَسْتُ مُعْتَرٍ

أُمَّةٌ وَإِنَّ أَبَاكُمْ عَبْدٌ 4- أَتَيْتُ لُبَيْبِي إِنَّ أُمَّكُمْ

دَحَقَّتْ فَحَرَّقَتْ نَفْرَهَا الرِّزْدُ 5- أَتَيْتُ لُبَيْبِي إِنَّ أُمَّكُمْ

تَنْفِي الْمَطَارِقُ مَا يَلِي الْقَرْدُ¹²¹ 6- تُنْفُونَ عَن طَرِيقِ الْكِرَامِ كَم

1. Ey Lübeynâoğulları! Sizler ancak kasları erimiş bir elden başka bir şey değilsiniz?

¹¹² Nâsirüddin, *Divân Tarafe b. el-‘Abd*, 82.

¹¹³ Araplar kasideye “kelime” de derlerdi.

¹¹⁴ Ahmet Muhtar Ömer, *Mucemül-lugati’l-Arabîyye el-muâsara* “مجموع” (Kahire: Âlemül’l-Kütüb, 1429/2008), 2329.

¹¹⁵ İbn Manzûr, “مجموع” *Lisânü’l Arab*, 13/ 50.

¹¹⁶ Bichar Fares, “Hicâ” *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1964), 5/473-474.

¹¹⁷ Dayf, *Târîhu’l-edebî’l-‘Arabî*, 200

¹¹⁸ Dayf *Târîhu’l-edebî’l-‘Arabî*, 196.

¹¹⁹ Lübeynâ kadın ismidir.

¹²⁰ وجد kelimesi burada sevginin zıddı buğuz etmek manasındadır.

¹²¹ *Divân Evs b. Hacer*, thk. Muhammed Yusûf Necm (Beyrut: Dâru Beyrut, 1980), 21-22.

2. Ey lübeynâoğulları! Sizlerle hasımlaşmam sizi sevemem ilah'ın size buğz ettiği gibi ben de size buğz ediyorum.
3. Ey lübeynâoğulları! Ben sizler gibi itirafçı değilim. Alçaklıkta hepiniz aynısınız, birbirinizden ayırt edilemezsiniz. (Birinizin diğerinizden hiçbir farkı yoktur.)
4. Ey lübeynâoğulları! (Sizden daha cimri, alçak birinin olduğunu kabul etmem) çünkü anneniz cariyeye, babanız köledir.
5. Ey Lübeynaoğulları! Anneniz¹²² sizi doğurduğunda rahmi dışına sarkmış, rahmini yerine yerleştirmek için atılan dikişler de onun fercini delik deşik etmiştir.
6. Siz soyluların yolundan atılırsınız tıpkı tokmakla dövülen yünden savrulan değersiz kırpıntıların atıldığı gibi.

Tarafе kendi kavmiyle problem yaşadığı bir dönemde yanlarına misafir olduğunda Benî Münzir kabilesi kendisine gerekli saygıyı göstermez. Tarafе'de Münziroğullarını hicveder. Tarafе'nin hicvi şekil yönünden kişisel olsa da içerik yönünden sosyal ve siyasî hiciv özelliği taşımaktadır:¹²³

- 1- مِنْ الشَّرِّ وَالْتَبْرِيحِ أَوْلَادُ مَعْشَرٍ كَثِيرٍ وَلَا يُعْطُونَ فِي حَادِثٍ بَكَرًا
- 2- هُمْ حَرَمٌ أَعْيَا عَلَى كُلِّ آكِلٍ مُبِيرٌ وَلَوْ أَمْسَى سَوَاءُهُمْ ذَثْرًا
- 3- جَمَادٌ بِهَا الْبَسْبَاسُ تَرْهَضُ مَعْرُهَا بَنَاتِ اللَّبُونِ وَالسَّلَاقِمَةَ الْحُمْرَا
- 4- فَمَا ذَنْبُنَا فِي أَنْ أَدَاءَتْ حُصَاكُمُ وَأَنْ كُنْتُمْ فِي قَوْمِكُمْ مَعْشَرًا أَدْرَا
- 5- إِذَا جَلَسُوا خَيَّلَتْ نَحْتِ ثِيَابِهِمْ خِرَاقٌ تَوَفَى بِالضَّغِيبِ لَهَا نَدْرَا¹²⁴

1. "Kötülük ve eziyettir, çok sayıdaki topluluğun çocuklarının sıkıntı içinde toy bir deve vermemeleri,
2. Salverilmiş develeri çok olsa da onlar, yiyen herkese sıkıntı veren öldürücü üzerliktirler.
3. Kendisinde besbase olan, çakıl taşları iki yaşını doldurmuş develerle iri ve kırmızı renkli develerin toynak ve tabanlarını yaralayan çorak topraktırlar.
4. Bizim suçumuz ne, husyeleriniz hastalandıysa ve kavminiz içinde husyeleri şişmiş bir topluluk olmuşsanız?
5. Oturduklarında onları elbiseleri içinde, kıvranarak adağın yerine getiren tavşan yavrularını sanırsın."¹²⁵

Muhadram şairlerden birisi olan Ebû Muhammed Abdullah b. Revâha (öl. 8/629) Câhiliye Dönemi'nde Kays b. Hâtim'i fahr ve hicivle iç içe girmiş kasidesiyle hicveder. Bu hiciv, Kays ve kavmi için ağır bir eleştiridir. Özellikle onları eleştirdi. Çünkü onlar hıyanet, kötülük ve yalan ehli olan Yahudi kabileleri Kurayza ve Benî Nadîr ile anlaşmışlardı:

¹²² Kişileri köle olmakla vasf etmek Arap dilinde yaygın bir adetti. Burada annesinin cariyeye babasının köle olmasını dile getirmesi ve ikinci kez tekrar zikretmesi onları küçümsediğini belirtmek içindir.

¹²³ Muhammed Ali Hâşimî, *Tarafе b. Abd hayatüh ve şiruh* (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî, 1407/1987), 913.

¹²⁴ Nâsirüddin, *Divân Tarafе b. Abd*, 47-48.

¹²⁵ Oturdukları zaman husyelerinin, oruç adağın yerine getiren ve açlıktan kıvranan tavşan yavrularına benzediğini söylüyor.

- 1- يَا قَيْسُ أَنْتُمْ شِرَارُ قَوْمِكُمْ قَدِمًا وَأَنْتُمْ أَعْتُهُمْ نَسَبًا
- 2- حَالَفْتُمُ الْفُحْشَ وَالْحَيَانَةَ وَالْجُلُ جَمِيعًا وَاللُّؤْمَ وَالْكَذِبَا
- 3- يَا قَيْسُ إِنَّ الْأَسْلَابَ أَحْرَزَهَا مَنْ كَانَ يُغْشِي الدَّوَابَّ الْفُضْبَا
- 4- وَأَنْتَ فِي الدَّارِ غَيْرُ مُحْتَضِرٍ خَرِبًا وَتَدْعُو قِتَالَنَا لَعِبَا
- 5- لَو كُنْتَ فِيهِمْ وَالْحَرْبُ لَاقِيَةً لَكُنْتَ فِيهِمْ مُغْلَبًا ذَنْبًا¹²⁶

1. “Ey Kays sizler eskiden beri kavminizin en kötülerisiniz. Ve sizler nesep olarakta en kötü nesebe sahibsiniz.
2. Hepiniz yalancılık, alçaklık, cimrilik, ihanet ve ahlaksızlık üzere anlaşma yaptınız.
3. Ey Kays! Geceleri açlıklarını gidermek için ağaçların yüksek dallarına çıkan hırsızlar sizden daha iyi özelliklere sahiptirler.
4. Evde oturuyordunuz ve bizimle savaşa girmek istemiyordunuz, bizimle savaşı saçma buluyordunuz.
5. Savaş kızıştığında onların arasında olsaydın, mağlup olur ve kaçırdın.”

Neseple övünme (müfâhara) Araplar arasında mukaddes sayılmakla birlikte onların hayatlarını idame ettirebilmeleri için vazgeçilmez bir zorunluluktur.¹²⁷ Neseple övünme bu dönemde zirve yapmıştı. Câhiliye Dönemi şairlerinden Abülkays b. Huffâf el-Bürümî Numan b. Münzir’i annesinden dolayı ayıplamıştır. Numan’ın annesi sarraflık yapan bir Yahudi’nin kızıdır:

- 1- لعن الله ثم ثنى بلعن ابن ذا الصائع الظلوم الجهولا
- 2- يجمع الجيش ذا الألو ف ويغزو ثم لا يرزأ العدو فتبلا¹²⁸

1. “Allah lanet etsin, ikinci kez de lanet olsun o kuyumcunun oğluna, o çok zalim ve cahildir.
2. Savaşında ordusuna binlerce asker toplar, daha sonra da düşmanı zararsız hale getirip savaşı kazanamaz.”

Câhiliye Dönemi’nde yaşanan kabile savaşları o dönem şiirine yergi şiirleri olarak yansımıştır. Şairler kendi kabilesiyle övünmekle yetinmeyip düşman bellediği kabileyi itibarsızlaştırmak, şeref ve onurunu yok etmek için onları korkaklıkla, cimrilikle ve diğer olumsuz hasletlerle niteleyerek şiirlerini inşâd etmişlerdir. Câhiliye Dönemi’nde inşâd edilen şiirlerde bu konuları ele alan birçok şiir mevcuttur.

4. 3. Gazel

Sözlükte “kadınlarla sevgi üzerine konuşmak, söyleşmek” anlamında kullanılmıştır. Arap edebiyatında gazel bir nazım şekli olmayıp kasidelerin başında aşktan, sevgiliden söz eden bölümlere verilen addır ve “nesîb” karşılığında kullanılmıştır. Daha sonraları şairin aşk, sevgili, şarap, bahar gibi coşkulu haller

¹²⁶ Divân Abdullah b. Revâha, thk. Velîd Gassâb (Riyad: Dâru’l-Ulûm, 1401/1981), 72.

¹²⁷ Kılıç, Ensabın Cahiliye Arapları ve Hz. Peygamber Nazarındaki Yeri ve Önemi, 46.

¹²⁸ Câhiz, Kitâbü’l-Hayevân, 4/443.

karşısındaki duygularını anlatan şiirlere uzun yahut kısa olsun gazel denilmiştir.¹²⁹ Kadın gazelin ana temasıdır. Şair; kadının güzelliğini, ilk baktığında dikkatini celbeden yüzünün güzelliğini, uzuvlarının güzelliğini ele alır. Daha sonra da bedensel güzelliklerini vâsf eder. Şair, sevdiği kadının uzuvlarını vâsf ettikten sonra ahlâkî, ruhsal durumu vâsf eder. Sonra kadın ve erkek arasında geçen hikâyeyi konu edinir.¹³⁰

Taraf b. Abd şiirinde sevdiği kadının dış görünüşünün özellikle gözlerinin ve yanaklarının güzelliklerini vâsfeder:

- 1- تَحْلِسُ الطَّرْفَ بَعِيَّيَ بَرَعَزٍ وَيَحْدِي رَشِيًّا آدَمَ غِرَ
- 2- وَلَهَا كَشْحَا مَهَاةٍ مُطْفَلٍ تَقْتَرِي بِالرَّمْلِ أَفْنَانَ الرَّهْرِ
- 3- وَعَلَى الْمُتَنِينَ مِنْهَا وَارِدٌ حَسَنُ الْمُنْتِ أَثِيثٌ مُسْبِطٌ
- 4- بَيْنَ أَكْنَافِ خُفَافٍ قَالُولَى مُخْرِفٌ تَحْنُو لِزَخْصِ الظِّلْفِ خُرَ
- 5- تَحْسِبُ الطَّرْفَ عَلَيْهَا نَجْدَةً يَا لِقَوْمِي لِلشَّبَابِ الْمَسْبُكِرِ
- 6- حَيْثُمَا قَاطَلُوا بِنَجْدٍ وَشَتَا حَوْلَ ذَاتِ الْحَاذِ مِنْ ثَنِيٍّ وَقُرَ
- 7- فَلَهُ مِنْهَا عَلَى أَحْيَانٍ صَفْوَةُ الرَّاحِ بِمَلْدُوذِ خَصِرِ
- 8- إِنْ تُنَوَّلَهُ فَقَدْ مَنَعَهُ وَثَرِيهِ النَّجْمَ يَجْرِي بِالظُّهْرِ
- 9- ظَلَّ فِي عَسْكَرَةٍ مِنْ حُبَّهَا وَنَأَتْ شَحَطَ مَرَارِ الْمُدْكِرِ
- 10- فَلَيْنِ شَطَّتْ نَوَاهَا مَرَّةً لَعَلَى عَهْدِ حَبِيبٍ مُعْتَكِرِ
- 11- بَادِنٌ تَجَلُّو إِذَا مَا ابْتَسَمَتْ عَنْ شَتِيَّتِ كَأَفَاحِ الرَّمْلِ غُرَ
- 12- بَدَّلَتْهُ الشَّمْسُ مِنْ مَنَبِيهِ بَرْدًا أَبْيَضَ مَصْقُولَ الْأَشْرِ
- 13- وَإِذَا تَضَحَّكَ تُبْدِي حَبَبًا كَرَضَابِ الْمِسْكِ بِالْمَاءِ الْحَصِرِ
- 14- صَادَقْتُهُ حَرَجْفٌ فِي تَلَعَةٍ فَسَجَا وَسَطَ بِلَاطٍ مُسْبِطِ
- 15- تَطْرُدُ الْفَرَّ بِحُرِّ صَادِقٍ وَعَكِيكَ الْقَيْظِ إِنْ جَاءَ بِقُرَ
- 16- لَا تُلْمِي إِهْمًا مِنْ نِسْوَةٍ زُفْدِ الصَّبْفِ مَقَالِيَتِ نُرَ

¹²⁹ Halûk İpekten "Gazel", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/440-442.

¹³⁰ Yahya el-Cubûrî, eş-Şiru'l-Câhili hasâisuhu ve funûnuhu (Amman: Dâr Makdalâvi, 2014-2015), 238.

1. “Yavru ceylan gözleriyle gizlice bakar, parlak derili ceylan yanaklarındaki.¹³²
2. Emzikli antilop böğrü vardır onun; kumlukta arar çiçeklerin dallarını.
3. Sırtının iki yanı üzerine ulaşır, güzel köklü, sık, uzatılmış (saçları).
4. Hifâfın civarıyla el-Livâ¹³³ arasında, güzün doğan, tırnağı (henüz) yumuşak, yaratılışı eksiksiz (yavruya) şefkat gösterir.
5. Bakışı onun üzerinde ağırlık sanırsın;¹³⁴ ey kavmim yardım edin eksiksiz gençlere.¹³⁵
6. Her ne zaman Necd’de Vukur’un¹³⁶ kenarlarında hâz¹³⁷ bitkisi yetişen yerin çevresinde yazı geçirirler ve kışarlarsa,
7. Onun ara ara tattığı sevgilisinin zevkli dudaklarında saf şarabı vardır.¹³⁸
8. Eğer ona ihsanda bulunursa, onu engeller¹³⁹ ve gösterir ona gündüz ortasında yıldızların hareket ettiğini.¹⁴⁰
9. İricedir gülümsediğinde dişlerinin arası, ayrıklığından (dişleri) kumluğun parlak papatyaları gibi görünür.¹⁴¹
10. (Dişin) çıktığı yerde (düşen dişin yerine) güneş; beyaz, parlak, kenarı keskin, dolu gibi bir dişle değiştirdi.¹⁴²
11. İricedir, gülümsediğinde dişlerinin arası ayrıklığından (dişleri) kumluğun parlak papatyaları gibi görünür.¹⁴³
12. (Bu suya) bir tepedeki su yolunda soğuk kuzey rüzgârı değmiş ve (akan su) uzun bir düzlüğün ortasında durmuştur sanki.¹⁴⁴
13. Güldüğünde (dişlerin üzerinde) soğuk sudaki misk parçası gibi kabarcıklar gözüktür.
14. (Bu suya) bir tepedeki su yolunda soğuk kuzey rüzgârı değmiş ve (akan su) uzun bir düzlüğün ortasında durmuştur sanki.¹⁴⁵
15. Her şeyi kaplayan sıcaklar soğuğu, soğukla da -eğer gelirse- şiddetli sıcaklığı kovar.¹⁴⁶

¹³¹ Nâsırüddin, *Divân Tarafe b. Abd*, 42-46.

¹³² Sevgilisinin derisini taze ve parlak ceylan/oriks yavrusunun derisine benzetmekte ve gençliğini vurgulamaktadır.

¹³³ Yer isimleridir.

¹³⁴ O kadar narindir ki göz kapaklarını kaldırmaya ona yük gelmektedir.

¹³⁵ Gençlerin kusurları yoktur, bu güzelin onların akıllarını almasına engel olun demektir.

¹³⁶ Yer ismidir.

¹³⁷ Chenopodioideae familyasından develerin kurusunu da yaşını da yedikleri ekşimsi çalı şeklinde bir bitki.

¹³⁸ Sevgilisinin dudaklarındaki tadı şaraba benzetmekte ya da sevgilisinin dudaklarında şarap tadı bulunduğunu söylemektedir.

¹³⁹ İhsanda bulunmak vuslattan, engel olmak ise mahrum bırakmak, vuslata engel olmaktan kinayedir.

¹⁴⁰ Yıldızları gündüz göstermek, feleğini şaşırtmak anlamında kinayedir. Bir kere sevgilisine dudağından içirince, diğer seferinde içirmediğinden ve aşığına altüst ettiğinden bahsediyor.

¹⁴¹ Kumluk ifadesini zikretmesi, çamurlu yerdeki gibi üzerinde leke bulunmadığını ifade etmek içindir.

¹⁴² Çocuklar, dişleri düştüğünde bu diş güneşe karşı koyar ve inciden bir diş isterlerdi.)

¹⁴³ Kumluk ifadesini zikretmesi, çamurlu yerdeki gibi üzerinde leke bulunmadığını ifade etmek içindir.

¹⁴⁴ Suyun aktıktan sonra durulup durulaştığını söylemektedir.

¹⁴⁵ Suyun aktıktan sonra durulup durulaştığını söylemektedir.

¹⁴⁶ Tasvir ettiği sevgilisinin. soğuğu bedeninin sıcaklığıyla. sıcaklığı da ağızının suyunun soğuluyla uzaklaştırdığını söylemektedir.

16. Beni kınama, o yazın çok uyuyan, az doğuran, çocuğu az olan kadınlardandır.¹⁴⁷

17. Yaz öncesi gelen bulutlar gibi salınırlar, tıpkı yazın yeşil filizleri bitirdiği gibi.¹⁴⁸

İmruülkays b. Hucr sevdiği kadının yüzünün parlaklığını karanlığı aydınlatan lambaya benzetir:

1- تُضْحِي الظَّلامَ بِالْعِشَاءِ كَأَنَّهَا مَنَارَةٌ مُمَسَّى رَاهِبٍ مُتَبَيِّلٍ

2- وَتُضْحِي فَيَبُتُّ الْمِسْكِ فَوْقَ فِرَاشِهَا نُؤُومُ الصُّحَى لَمْ تَنْتَطِقْ عَنْ تَقْضُلٍ¹⁴⁹

1. "Yüzünün güzelliği ve aklı tıpkı münzevi rahibin hücresinin karanlığını aydınlatan fener gibi gece sona erinceye kadar gecenin karanlığını aydınlatır."¹⁵⁰

2. Vücudunun misk kokusu sanki yatağına sindi. Kuşluk vaktine kadar uyur çalışmamak için kemerini (en basit iş elbisesini giymez) bile takmaz."¹⁵¹

İmruülkays b. Hucr diğer bir şiirinde de yine sevdiği kadının güzelliklerini vafeder:

1- يُضِيءُ الْفِرَاشُ وَجْهَهَا لِصَجِيحِهِ كَمِصْبَاحِ زَيْتٍ فِي قَنَادِيلِ دَبَالٍ

2- كَأَنَّ عَلَى لَبَائِهَا جَمْرَ مُصْطَلٍ أَصَابَ عَضَى جَزْلاً وَكَفَّ بِأَجْدَالٍ

3- وَهَبَّتْ لَهُ رِيحٌ بِمُخْتَلَفِ الصَّوِّ صَباً وَشِمَالاً فِي مَنَازِلِ قَقَالٍ

4- وَمِثْلِكَ بَيضاءِ الْعَوَارِضِ طِفْلَةٍ لَعُوبٍ تُنْسِنِي إِذَا قُمْتُ سِرْبَالِي¹⁵²

1. "Onun yüzü gaz lambasındaki fitiller gibi yatak arkadaşının yatağını aydınlatıyor.

2. Boynundan göğsüne doğru uzanan gerdanlık şöminedeki ateş koru gibidir. Sağlam, ateşe dayanıklı kemik ağacının kökleri ile o korun etrafı sönmemesi için kuşatıldı.

3. Ateş yüksek bir yerde, yolculuktan dönenlerin evlerinde yakıldı; farklı yönlerden sürekli esen kuzey rüzgarının, saba rüzgarının ateşi söndürmemesi için koruma altına alındı.¹⁵³

4. Keşke ön dişlerin, yanakların ve ellerin pürüzsüz yumuşak olsaydı da kalbim sevginle dolsa gömleğimi giymeyi bana unuttursaydı. "

Nâbîga ez-Zübeyânî (öl. 604) sevdiği kadının güzelliklerini vaf eder:

1- وَلَقَدْ أَصَابَتْ قَلْبَهُ مِنْ حُبِّهَا عَنْ ظَهْرِ مِرْنَانٍ بِسَهْمٍ مُصْرَدٍ

¹⁴⁷ Bedevi kadınlar genelde çalışırlar ve çok çocuk doğururlar. Tasvir ettiği kadının, hizmetçilere ve kölelere sahip bulunduğu ve üst tabaka kadınlarından olduğundan dolayı çok işin bulunduğu yaz mevsiminde bile iş görmediğinden ve çok çocuk doğurup onların meşakkatiyle meşgul olmadığından, müreffeh bir hayat sürdüğünden bahsetmektedir.

¹⁴⁸ (عسالج) kelimesi, Ağaç budaklarında ve bağ çubuğunda ilk önce yeşerip çıkan filiz anlamına gelen (عسلاج) kelimesinin çoğuludur. Kadınların sakince, salınarak yürüdüklerini ifade etmektedir.

¹⁴⁹ Divân, İmruülkays, 17.

¹⁵⁰ Sanki bu kadın güzelliği ve beyazlığı ile karanlığı aydınlatan lamba gibidir.

¹⁵¹ Kendi hizmetini gören, kazancı kendisine yeten, güneş doğuncaya kadar uyuyan tembel bir kadın için mecazî ifadedir. Sevdiği hizmetçi değildir.

¹⁵² Divân İmruülkays, 29-30.

¹⁵³ Burada özellikle yolculuktan dönenleri zikretti. Çünkü onların yanan ateşe ihtiyacı vardır.

كَالْعَصْنِ فِي عُلوَائِهِ الْمَتَوِّ

2- صَفْرَاءُ كَالسِّيْرَاءِ أَكْمَلِ خَلْفُهَا

وَإِلَّا تَنْبُ تَنْفُجُهُ بِئَدِي مُقَعَدٍ¹⁵⁴

3- وَالْبَطْلُ ذُو عُكْنٍ لَطِيفٌ طَيِّبٌ

1. "Yayın arkasından bana aşkla attığı ok, uğultu çıkartarak kalbime saplandı.¹⁵⁵

2. Safran ile boyanmış ve kokulanmış çizgili ipek sarı elbise; uzamış, gelişimini tamamlamış, uzunluğundan ve inceliğinden eğilmiş dal gibidir.¹⁵⁶

3. Karnı (beli) ince, kıvrımları hoş ve göğsünde aşağıya doğru sarkmayan iki memesi vardır."

Câhiliye Dönemi'nde kadınların güzelliklerini, fiziki özelliklerini konu alan şiirler zirvedeydi. Şairler şiirlerinde sevdikleri kadınları överken aşırıya kaçmışlar hatta müstehcen ifadeleri dahi kullanmışlardır. Gazel şiir türünün önde gelen en meşhur şair İmruülkays kabul edilmiştir .

4. 4. Mersiye

Sözlükte "ölenin iyiliklerini anıp ağlamak, onun hakkında ağıt söylemek" anlamında Arapça mastar olan mersiye (risâ') "bu amaçla söylenen sözler" anlamında isim olarak da kullanılır.¹⁵⁷

Cahiliye Dönemi su'ûk şairi Teebbeta Şerran (öl. 530), arkadaşı Sâbit (Amr) b. Mâlik eş-Şenferâ el-Ezdî (öl. 525) ile Becîle kabilesine düzenledikleri bir baskında Şenferâ öldürülür. Bunun üzerine, aşağıdaki risâ'ı inşâd eder:

عَزِيرُ الْكُلَى وَصَيْبُ الْمَاءِ بَاكِرٌ

1- عَلَى الشَّنْفَرَى سَارِي الْعَمَامِ فَرَائِحُ

وَقَدْ رَعَفَتْ مِنْكَ السِّيُوفُ الْبَوَائِرُ

2- عَلَيْكَ جَزَاءٌ مِنْهُ يَوْمَكَ بِالْجَبَا

عَطَفَتْ وَقَدْ مَسَّ الْقُلُوبَ الْحَنَاجِرُ¹⁵⁸

3- وَيَوْمَكَ يَوْمَ الْعَيْكَتَيْنِ وَعَطَفَةٍ

1. "Teebbeta Şerran dua eder; Şenferâ'nın mezarını, bugün kılıçlarımızın akıttığı kan kadar gece gelen bol yağmur yüklü bulutlar sulasın.

2. Cebâ¹⁵⁹ Gününde yaptığın övülen işlerin sebebiyle keskin kılıçların akıttığı kan kadar sana mükâfat versin.

3. Cebâ Günün 'Yevü'l-Ayketeyn'¹⁶⁰de düşmana saldırı günüydü. Savaş anında kopan gürültüden, korkudan ve panikten kalbin zarını titretti."

¹⁵⁴ Divân Nâbîga ez-Zübyânî, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhim (Kahire: Dâru'l-Maarif, ts.), 91-92.

¹⁵⁵ Onun aşkı kalbimi delip geçen bir ok gibi kalbime saplandı.

¹⁵⁶ Sevgilisinin boyunun uzunluğunu ağaç dalının ince uzamasına ve ağacın gelişimini tamamlamasını da sevgilisinin mutluluk içinde olmasıyla teşbih etmiştir.

¹⁵⁷ M. Faruk Toprak, "Mersiye", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2004), 29/215-217.

¹⁵⁸ İsfahânî, Egânî, 21/ 120.

¹⁵⁹ Mekke ve Medine arasında bulunan Cinne vadisinin bir bölümünün ismidir.

¹⁶⁰ Ayketeyn, iki dağ ismidir.

Arapların en meşhur kadın şairlerinden birisi olan Hansâ (öl. 24/645) savaşmakta örneği olmayan kahramanlıklar gösteren, savaşırken öldürülen kardeşi Sahr'ın ahlâkını ve üstün özelliklerini vafeder. Daha sonra da Sahr'ın etrafında ağlayanların çokluğuyla övünerek övücünü şu şekilde ifade eder: ¹⁶¹

- 1- يُؤرِّفُنِي التَّدَكُّرُ حِينَ أُمْسِي فَأُصْبِحُ قَدْ بُلِيتُ بِفِرطِ نُكْسِي
- 2- عَلَى صَخْرٍ وَأَيُّ فِتْنٍ كَصَخْرٍ لِيَوْمِ كَرِيهَةٍ وَطَعَانِ حِلْسِي
- 3- يُدَكِّرُنِي طُلُوعُ الشَّمْسِ صَخْرًا وَأَذْكُرُهُ لِكُلِّ غُرُوبِ شَمْسِي
- 4- وَلَوْلَا كَثْرَةُ الْبَاكِينَ حَوْلِي عَلَى إِخْوَانِهِمْ لَقَتَلْتُ نَفْسِي
- 5- وَلَكِنْ لَا أَزَالُ أَرَى عَجُولًا وَبَاكِيَةً تَنُوحُ لِيَوْمِ نَحْسِي
- 6- أَرَاهَا وَالْهَاءَ تَبْكِي أَحَاهَا عَشِيَّةَ زُرِّيهِ أَوْ غَيْبِ أُمْسِي
- 7- وَمَا يَكُونُ مِثْلَ أَخِي وَلَكِنْ أُعْزِي النَّفْسَ عَنْهُ بِالتَّأْسِي
- 8- فَلَا وَاللَّهِ لَا أَنْسَاكَ حَتَّى أُفَارِقَ مُهْجَتِي وَيُشَقُّ رَمْسِي ¹⁶²

1. "Akşam olduğunda onu hatırlamam beni uykusuz bırakıyor, onu hatırladığımdan hastalığım yeniden nüksediyor ve aşırı şekilde yıpranmış oluyorum,
2. Sahr'a üzülüyorum. Hangi genç Savaş günü şiddetle çarpışırken katledilen Sahr gibi olabilir.
3. Güneşin her doğuşu bana Sahr'ın savaşa gidişini, güneşin her batışı da onun ganimetlerle savaşan dönüşünü hatırlıyor ve onu anıyorum.
4. Etrafımda kardeşlerine karşı ağlayanlar, ağıt yakanlar çok olmasaydı elbette kendimi öldürürdüm.
5. Ancak ben hala uğursuz gün¹⁶³ için çok üzgün, ağıt yakarak ağlayan, çocuğunu kaybetmiş kadınlar görüyorum.
6. Musibetin olduğu günün akşamında ya da daha sonraki günlerde kardeşini kaybettikten sonra kardeşine ağlarken onu çok üzgün görüyorum.
7. Kardeşim için ağlayanların bir benzeri yoktu. Ancak kişiler, acısını paylaşarak teselli oldu.
8. Allah'a yemin olsun ki ruhum bedenimden ayrılmış kabrim kazılmadıkça asla seni unutmayacağım."¹⁶⁴

Muallaka şairi Tarafe b. Abd'in kız kardeşi Hırnik binti Bedr b. Hifân (öl. 50/570) Sa'lebe b. Bekir b. Tağlib b. Vâil kabilesinden olup şeceresi Araplar'ın büyük dedesi Adnân'a kadar çıkar. Annesi Verde

¹⁶¹ Cubûrî, eş-Şiru'l-Câhili hasâisuhu ve funûnuhu, 259.

¹⁶² Hansâ, Divân, thk. Hamdû Tammâs (Beyrut: Dâru'l-M'arife, 2012), 72.

¹⁶³ Savaş ismi "Eyyâm".

¹⁶⁴ Hansâ bu mersiyesinde öldürülen kardeşini unutamadığını, aşırı şekilde üzülüğünü, gece gündüz onu unutamadığını, hatırandan çıkaramadığını ancak kardeşine ağıt yakanların çokluğunun üzüntüsünü biraz hafiflettiğini vurgulamaktadır.

binti Katâde, dayısı Mütelemmis, amcası Murakkış el-Asgar ve babasının amcası Murakkış el-Ekber de şairdir.¹⁶⁵ Hırnık, kocası Bişr ile “Gulâb Savaşında” ölenler hakkında mersiye inşâd eder:

- 1- لا يَبْعَدَنَّ قَوْمِي الدِّينَ هُمْ
سُمُّ العُدَاةِ وَأَقْفَةُ الجُرِّ
- 2- النازِلُونَ بِكُلِّ مُعْتَرِكٍ
وَالطَّيِّبُونَ مَعَاقِدَ الأَرْضِ
- 3- الضارِبُونَ بِمُحْمَةٍ نَزَلَتْ
وَالطَّاعِنُونَ بِأَذْرَعِ شُعْرٍ
- 4- وَالخَالِطُونَ لِحَيْثُهُمْ بِنُضَارِهِمْ
وَدَوِي الغِنَى مِنْهُمْ بِذِي الفَقْرِ
- 5- قَوْمٌ إِذَا رَكِبُوا سَمِعَتْ لَهُمْ
لَعْنَةً مِنَ التَّائِبِيهِ وَالرَّجْرِ¹⁶⁶

1. “Kesinlikle kavmim yok olmaktan uzak olsun. Kavmim savaşta düşmanı acımadan öldüren öldürücü zehir ve yok etmede afet gibidir.”¹⁶⁷

2. Her savaşa katılırlar, iffetlidirler, bellerine izarlarını bağlarlar.¹⁶⁸

3. Savaşanlar, savaşın en şiddetli cereyan ettiği yere daldıklarında seslerini yükselterek (slogan atarak) son sürat düşmana saldırırlar.

4. Onların saf altınları gümüşlerine, zenginleri fakirlerine (eşlik eder) karıştır,

5. Kavim bindiğinde¹⁶⁹ onlardan karmaşık güzel sesler (dua) ve atların hırlıtısını işitirsin.”

Mâlik b. 'Aclân el-Hazrec , İslâm gelmeden önce Yesribte Evs ve Hazrec kabilelerinin reisiydi. Yahudi asıllı olan zalim, kadınlara karşı haddini aşan Fityun'u (Fidyevn) öldürmesiyle meşhurdur.¹⁷⁰ Kendi kabilesinden savaşa katılan askerlerin şan ve şeref sahibi olduklarını ve savaşta gösterdikleri kahramanlıkları inşâd ettiği şiirinde belirtir:

- 1- نَحْنُ بَنُو الحَرْبِ حِينَ تَشْتَجِرُ ال
حَرْبُ، إِذَا مَا يَهَاجِمُ الكُشْفُ
- 2- أَبْنَاءُ حَرْبِ الحَرْوبِ صَرَسْنَا
أَبْنَاءُهَا، وَالْعَوَاثُ وَالشُّرُفُ
- 3- مَا مِثْلُ قَوْمِي قَوْمٌ، إِذَا غَضِبُوا،
عِنْدَ قِرَاعِ الحَرْوبِ، تَنْصَرِفُ
- 4- يَمْشُونَ مَشْيَ الأَسْوَدِ فِي رَهْجِ ال
مَوْتِ إِلَيْهِ، وَكُلُّهُمْ هَفُ
- 5- مَا قَصَرَ المَجْدُ دُونَ مَحْتِدَانَا،
بَلْ لَمْ يَزَلْ فِي بُيُوتِنَا يَكْفُ¹⁷¹

1. “Bizler savaşta büyüdük, bizleriz savaş kızıştığında savunmasız olanların korktukları,

¹⁶⁵ Emrullah İşler “Tarafe b. Abd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/14.

¹⁶⁶ *Divân*, Hırnık binti Bedr b. Hifân, thk. Yüsrâ Abdülgani Abdullah (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990), 43-45.

¹⁶⁷ وَأَقْفَةُ الجُرِّ، Gelen misafirlerine çokça deve keserler. Aynı zamanda şerefli ve cesurdurlar.

¹⁶⁸ Bu mısra şairin kavminin temiz, iffetli ve fuhşiyattan uzak olduklarından kinayedir. Muhammed Abdülaziz en-Neccâr, *Kitâbü diyâü's-sâlik ilâ evdahi'l-mesâlik* (Kahire: Matbatü's-Saade, 1319/1973), 3/141.

¹⁶⁹ Onlar çok kalabalıktır. Bir işe koyulduklarında söyledikleri anlaşılacak derecede sesleri birbirine karışır.

¹⁷⁰ Ahmet Önkal “Hazrec” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/143-144.

¹⁷¹ Ebü Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş-âri'l-'Arab* thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Kahire: Nahdatü Mısır, 1981), 502-503; Abdülbaki el-Hazrecî, *es-Siir fi Yesrib kable'l-İslâm* (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010), 208-209.

2. Savaşlarda savaşanların evlatları bizleriz. Savaşın bakiresi, orta yaşlısı ve yaşlısı savaşarak tecrübe kazandı.
3. Kavmim öfkelenip kılıçlarla savaştığında ve galip gelerek geri geldiklerinde benim kavmim gibi bir kavim yoktur.
4. Hepsisi savaş anında bir alev topu gibi kalkan toz bulutu içinde yiğitçe düşmana saldırırlar.
5. Şan şeref; sürekli bizim yurdumuzda bulunan su gibidir. Yurdumuzda bitmeden sürekli devam etmektedir.¹⁷²

Genellikle mersiyelerde; kişinin ölmesi sebebiyle çekilen acının ve hüznün dile getirildiği ağıt kısmı, ölen kişinin sahip olduğu özelliklerinin ve iyi hasletlerinin vurgulandığı övgü bölümü ve hissedilen acıya katlanmanın zorunluluğunun gerekliliğinin anlatıldığı sabır bölümlerinin bulunması mersiyenin temel özelliklerindedir. Mersiyede ölen kişinin iyi hasletlerine özellikle de savaşlarda ölenlerin kahramanlıklarına dikkat çekildiği için bir nevi methiyeye benzer.

4.5. Fahr

Sözlükte "övünmek, hasletlerinden ve geçmişteki başarılarından övgüyle bahsetmek"¹⁷³ anlamına gelir. Edebiyat terimi olarak şairlerin kendilerinden, kabile, soy sop, hasep nesep, inanç, din, mezhep ve meşreplerinden, edebî ve siyasî güçleriyle şiirdeki ustalık, yetenek ve faziletlerinden, hatta kılıç, zırh, at ve özellikle deve gibi şahsî mal ve eşyalarından veya uzun ömürleriyle hayat tecrübelerinden övünerek söz ettikleri şiir türünü ifade eder.¹⁷⁴

Medine Yahudilerinden olan es-Samuel b. 'Âdiyâ el-Ezdî'nin (öl. 560) inşâd ettiği kaside medih ve fahr temalarının bütün çeşitlerini içerdiğinden en iyi fahr şiiri olarak görülmüştür.¹⁷⁵

1- إِذَا الْمَرْءُ لَمْ يُدْنَسْ مِنَ الْوَجْمِ عَرَضُهُ فَكُلُّ رِدَاءٍ يَرْتَدِيهِ جَمِيلٌ

2- وَإِنْ هُوَ لَمْ يَجْمَلْ عَلَى النَّفْسِ ضَمِيمَهَا فَلَيْسَ إِلَى حُسْنِ التَّنَاءِ سَبِيلٌ

3- تُعَيِّرُنَا أَنَا قَلِيلٌ عَدِيدُنَا فُقُلْتُ لَهَا إِنَّ الْكِرَامَ قَلِيلٌ¹⁷⁶

1. "Kişinin şerefi adilikle kirlenmedikçe, giydiği tüm giysiler güzeldir.
2. Şayet nefsin kötü arzularına karşı koymazsa ona güzel övgü için hiçbir yol yoktur.
3. Bizim sayımızın azlığından bizi ayıplıyor, ona "değerli şeylerin sayısı az olur" dedim."

Amr b. Külsûm (öl. 584) meşhur Arap kabilesi benî Tağlib'e mensup muallaka şairidir. Kabilesi benî Tağlib ile övündüğü ve kendi kavmini yücelttiği kasidesi meşhurdur:

1- بَأَيِّ مَثَبَةٍ عَمَرُو بَنَ هَنْدٍ تُطِيعُ بَنَ الْوَشَاءِ وَتَزْدَرِينَا

¹⁷² bk. Alternatif tercüme için Öğmüş, *Câhiliye Döneminde Araplar*, 71.

¹⁷³ İbn Manzûr, "نحر" *Lisânü'l-'Arab*, 5/ 48.

¹⁷⁴ İsmail Durmuş, "Fahr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/79.

¹⁷⁵ İbn Sellâm Cumahî, *Tabakâtü's-şu'arâ*, thk. Joseph Hell (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1422/2001), 106.

¹⁷⁶ Samuel b. 'Âdiyâ el-Ezdî, *Divân* (Beyrut: Dâr Beyrut, 1402/1982), 90.

مَتَى كُنَّا لِأَمْرِكَ مُقْتَوِينَ

2- مَهْدَدْنَا وَأُوْعِدْنَا رُوَيْدًا

عَلَى الْأَعْدَاءِ قَبْلَكَ أَنْ تَلِينَا¹⁷⁷

3- فَإِنَّ قَنَاثَنَا يَا عَمْرُو أَعْيَتْ

1. “Ey Hindoğlu 'Amr! Nasıl oluyor da ispiyonculara kulak verip bize hakaret edebiliyorsun?”
2. Bizi tehdit edip gözdağı verirken biraz yavaş ol bakalım, biz ne zaman senin annenin uşağı olduk?”
3. Ey ‘Amr! Şüphesiz bizim mızraklarımız senden önce de düşmanlara karşı yumuşamamakta direndi.”¹⁷⁸

Kabileler ile övünme olgusu, Câhiliye Dönemi'nin temel karakterlerinden biridir. Farklı dönemlerle kabilelerin övündükleri, üstünlük ve fazilet temalarının (müfâhara) işlendiği etkinlikler de düzenlenmiştir. Cahiliye Dönemi şiirlerinde soy ile övünme ve başka kabileleri saf dışı bırakarak onları küçük düşürmeye dair anlatılar da bulunmaktadır. Örneğin Hasafî lakabıyla tanınan Âmir el-Muhâribî mensubu olduğu kendi kavmiyle şu şekilde övünür:¹⁷⁹

دَعَائِمِ مُجْدِدِ كَانَ فِي النَّاسِ مَعْلَمًا

1- فَأَبْقَيْتُ لَنَا آبَاؤَنَا مِنْ نُرَائِهِمْ

مَكَانًا لَنَا مِنْهُ رَفِيعًا وَسَلْمًا

2- بَنَى مِنْ بَنَى مِنْهُمْ بِنَاءً فَمَكَّنُونَا

أَخُو حَدِيثٍ يَوْمًا فَلَنْ يُتَهَضَّمَا

3- أَوْلَيْكَ قَوْمِي إِنْ بُلِدٌ يُبْيُوتُهُمْ

يُهَابٌ إِذَا مَا رَأَيْدُ الْحَرْبِ أَضْرَمَا

4- وَكَمْ فِيهِمْ مِنْ سَيِّدٍ ذِي مَهَابَةٍ

بِمَا تَمَّ نَسْتَعْصِي بِهَا أَنْ نُحْطَمَا

5- لَنَا الْعِزَّةُ الْقَعَسَاءُ نُحْتَطِمُ الْعِدَى

هُمْ يَطْلُودُونَ الْأَرْضَ لَوْلَا هُمْ أُرْتَمَتْ

6- بَمَنْ فَوْقَهَا مِنْ ذِي بِيَانٍ وَأَعْجَمَا

وَكُنَّا نُجُومًا كَلَّمَا أَنْقَضَ كَوْكَبٌ

7- بَدَا زَاهِرٌ مِنْهُمْ لَيْسَ بَأَقْتَمَا

وَنَنْقُضُهُ مِنْهُمْ وَإِنْ كَانَ مُبْرَمًا¹⁸⁰

8- فَمَا يَسْتَطِيعُ النَّاسُ عَقْدًا نَشُدُّهُ

1. “Bize atalarımız şeref abidesi şan ve şeref bıraktılar. İnsanlar içinde o şan ve şeref bilinmektedir.”
2. Bize atalarımız bir bina inşa ettiler ve bizi o binanın zirvesine yerleştirdiler.”
3. Benim kavmim işte budur. Eğer kavmimin yurduna problemleri birisi sığınırsa asla onu geri çevirmezler.”
4. Aralarında nice heybetli önderler vardır. Savaşı keşfe çıkan, savaş ilanı ateşi tutuşturduğunda o önderden çekinilir.”
5. Bizim güç ve şerefimiz bellidir. Düşmanı o güçle darmaduman ederiz ve yine o güçle zelil ve mağlup olmayız.”

¹⁷⁷ İbn Kuteybe, eş-Şi'r ve's-Şu'arâ', thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kahire: Dâru'l-Maârif, 1377/1958), 1/234-236

¹⁷⁸ Kenan Demirayak, vd. Yedi Askı (Arap Edebiyatının Harikaları). Ankara: Okulu Yayınları, 2010. 70.

¹⁷⁹ Öğmü, Câhiliye Döneminde Araplar, 80-81.

¹⁸⁰ Hatîb et-Tebrîzî, Şerhu'l-Mufaddaliyyât, thk. Fahreddin Kabave (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987), 3/1356-1360.

6. Yeryüzünü kavmim dengelemektedir. Eğer kavmim olmasaydı yeryüzü, üstün yaşayan insanlar ve dilsiz canlılarla birlikte dağılıp yok olurdu.

7. Kavmime mensup her birimiz yıldız gibiyiz. Her ne zaman bir yıldız kayarsa bizden kaymayan parlak bir yıldız ortaya çıkar.

8. Bizim düşümediğimiz düşümü kimse çözemez. Ancak başkalarının attığı kördüğümü biz kolayca çözeriz.”

Tarafe'nin soyu şerefli ve onurlu bir kabileye dayanmaktaydı ve soyuyla, atalarıyla övünürdü. Çünkü Tarafe meşhur Bekr ve Benî Tağlib kabilelerinin bir boyu olan Benî Vâil b. Kâsî'tendi. Soy baba tarafından Benî Bekr'e anne tarafından Benî Tağlib'e dayandığı için övünürdü. Bu iki köklü kabilenin değerlerini şahsında barındırdığından yaşadığı toplumda onurlu ve itibarlı bir yer edinmişti. İnşâd ettiği bir şiirinde yaşadığı toplumda sahip olduğu saygın kişiliğini dile getirmiştir:¹⁸¹

1- وَتَفَرَّعْنَا مِنْ ابْنِي وَائِلٍ هَامَةَ الْعَرِّ وَخُرطومَ الْكَرَمِ

2- مِنْ نَبِيِّ بَكْرٍ إِذَا مَا نُسِبُوا وَنَبِيِّ تَعْلَبٍ صَرَائِي الْبَهْمِ¹⁸²

1. "Türedik şerefın zirvesi ve cömertliğin öncüsü olan Vâil'in iki oğlundan.

2. Soyular sayıldığında, güçlü savaşçılara kılıçla vuran Bekroğullarından ve Tağliboğullarından..."¹⁸³

Urve b. Verd (öl. 607), İslam öncesinde yaşamış meşhur Arap şairlerden biridir. Sa'âlîk yani yağmacı şairlerden kabul edilmektedir.

فِرَاشِي فِرَاشُ الصَّبِيفِ وَالْبَيْتُ بَيْنُهُ وَلَمْ يُلْهِنِي عَنْهُ غَزَالٌ مُقَنَّعٌ

أُحَدِّثُهُ إِنَّ الْحَدِيثَ مِنَ الْقَرَى وَتَعَلَّمْتُ نَفْسِي أَنَّهُ سَوْفَ يَهْجَعُ¹⁸⁴

"Döşeğim fakirin döşeği evim fakirin evidir.¹⁸⁵ Benim dikkatimi peçe giyinmiş kadın bile dağıtmadı.

Onunla konuşuyorum. Şeref sahibi olmamdan rahat ve huzur bulur. Biliyorum ki o karnını doyurduktan sonra her türlü korkudan ve açlıktan emin olarak uyuyup dinlenecek."¹⁸⁶

Fahr olgusu genellikle; şiir inşâd eden şairin özelde kendisiyle ve sahip olduğu özellikleriyle övünmesini genelde de soyuyla, sopuyla kendi kabilesiyle, sahip oldukları güç ve kuvvetle övünmesini anlatan şiir türüdür. Câhiliye Dönemi'nde şairler fahr olgusunu ve temasını en etkili ve tesirli silah olarak kabul ettikleri şiirleriyle dile getirmişlerdir. İnsan fitratında övme ve övülme var olduğundan edebi sanatlar arasında insanın iç aleminin dış dünyaya yansımaları olarak kabul edilmiştir. Aslında edebiyatın olduğu her yerde fahr olgusundan da söz etmek mümkündür.

¹⁸¹ Abdülkadir Feydûh, *el-Kiyemü'l-fikriyye ve'l-cemâliyye fi şiri Tarafe b. Abd* (Bahreyn: Müessesetü'l-Eyyâm, 1998), 12.

¹⁸² Mehdi Muhammed Nâsirüddin, *Divân Tarafe b. Abd* (Beirut: Dâru'l-İlmiyye, 1423/2002), 76.

¹⁸³ Tuna, Tarafe'nin Şiirlerinde Hiciv, 898.

¹⁸⁴ *Divân*, Urve b. Verd, thk. Ebû Bekir Muhammed (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1418/1998), 83.

¹⁸⁵ Onun muhtaçlara, miskinlere ve düşkünlere karşı bir görevi vardır. Hatta düşkün olan kişi yatacak yer bulamasa kendi yattığı yatağı bile ona vermesi mümkündür.

¹⁸⁶ Buradan çıkardığımız sonuç; bir Ârâbî için misafirine manevî şerefi önlemesi daha önemlidir. Ancak bundan sonra maddi şerefe gelir.

Değerlendirme ve Sonuç

İslâm öncesi dönemde Arabistan'da yaşam, kabile merkezli sistemdi. Yerleşik, güçlü bir düzen ve bir merkezi yönetim yoktu. Her kabile, kendi ayakları üzerinde durabilmek için yaşamın temel unsuru olan büyük aileye yani kabileye muhtaçtı. Bu sebepten dolayı Câhiliye Dönemi'nde Araplar, siyasî sistemlerini kabile hayatı üzerine kurmuşlardı. Adeta kabile düzeni, çöl yaşamında küçük devletti. Her kabilenin kendine has katı gelenekleri ve kuralları vardı. Her birey, mensubu olduğu kabilesinin kurallarına uymak zorundaydı. Şayet bir kabile ferdi, kabile içerisinde yapması gereken görevlerini yapmaz ise kendisinin ve kabilesinin şerefine leke sürecek davranışlarda bulunursa ve kendisine yapılan uyarıları dikkate almazsa cezalandırılır. Gerek ailesiyle gerekse kabilesiyle bütün bağları kopartılırdı. Çünkü kabilesinin şerefi, kendi şerefiydi. Bu büyük ailede nesep çok büyük bir öneme sahipti. Düzenli bir siyasî birlik ve hukuksal yapılanmadan yoksun olan bu dönemde büyük ailenin bireylerini birbirlerine bağlayan, büyük ailenin bireylerine karşı dışarıdan gelebilecek her türlü tehlikelere karşı koyma gücünü veren ve bu gücü harekete geçiren birlikte hareket etme yetisi asabiyetti. Asabiyetin en dikkat çeken sloganı “Zalimde olsa mazlumda olsa kardeşine yardım et.” dir. Câhiliye Dönemi Araplarında nesep kavmiyetçiliktir ve kavmiyetçilik çöldeki zor yaşam şartlarında siyasî toplumun simgesidir. Araplar, Câhiliye Dönemi'nde ensâb bilgisiyle temayüz etmişler ve mevâlîye karşı sahip oldukları ensâb bilgileriyle övünmüşlerdir. Ensâb bilgisi, Câhiliye Dönemi'nde Arapların, şiir hafızalarının en önemli parçasıdır. Arapların Ensâb ilmine verdikleri önemden dolayı ensâb bilgilerinin yer aldığı ensâb külliyatları oluşturmuşlardır.

Kabile faktörünün Câhiliye Dönemi şiirindeki rolüne geniş bir perspektiften bakıldığında her kabilenin şairlerini, şiirlerini ve diğer sosyokültürel birikimlerini içine alan kendilerine özgü bir şiir divanı vardı. Kabile divanları, 'Câhiliye şiiri' kabilenin o dönemdeki sosyal arka planına ışık tutar. Kabilenin yaşadığı olayları, kabilenin yaptığı savaşları ve kabilenin soyunu açıklayan belâgatlı sözlerdi. Şiirin gücünün ve etkisinin, büyük oranda kabile endeksli olduğu görülür. Kabile yönetim modeli, siyasî ve idarî yaşama damgasını vurmuştur.

Araplar, şairleri övünç kaynağı kabul etmişlerdir. Bir kabile şair yetiştirdiğinde diğer kabileler, şair yetiştiren kabileyi kutlamaya gelirlerdi. Kutlama esnasında ziyafet yemekleri ikram edilir ve büyük eğlenceler düzenlenirdi. Kabile içerisinde şairlere çok fazla ihtiyaç hissedilirdi. Câhiliyede Dönemi'nde her kabilede sayısız şair yetişmişti. Çünkü şairler, önemli günleri kayıt altına alıp gelecek nesillere aktaran kalıcı hale getiren aracı kişilerdi. Aynı zamanda şairler namus bekçisi, şerefin koruyucusu, kabilenin savunucusuydu. Savaşlarda süvarileri heyecanlandırır, düşmanlarını korkuturlar, kahramanlıklarını methederler, düşmanlarını hicvederek aleyhte propagandalarını bertaraf ederlerdi. Kabile içerisinde bu önemli görevlerinin yanı sıra kabilelerinin reisleriydiler.

Kabileler arasında yıllarca süren savaşlar, kabileler arasında yaşanan siyasî olaylar onların yaşamlarında önemli yer tutmuştur. O dönemde yaşanan olaylar onların edebiyat hayatını da etkilemiştir. Kan bağıyla birbirlerine bağlı kabile bireylerinin moral motivasyonunu artıran “dinamik” şiirdi. Bu sebeple kabile ve şiir birbirinden ayrılmayan siyam ikizleri gibiydi.

Câhiliye Dönemi'nde en hâkim edebi tür olan şiir; Arap yaşamının adetlerini, geleneklerini, hayat tecrübelerini yansıtan aynadır. Aynı zamanda şiir Arapların kültür servetidir. Nahiv ilminin kurallarının tespit edilmesinde de şahittir.

Şiir, "uyumlu, ölçülü ve âhenkli söz söylemek", siyaset "devletin iç ve dış siyasetiyle, devletler arasındaki saygınlığı ve konumu ile ilintili konuşma sanatı."dır. Şiir bir dil siyasetidir. Şiir siyasetten, siyaset şiirden ayrı düşünülemez. Siyasî şiir, şairlerin sıkça başvurdukları konulardan biri oldu. Câhiliye Dönemi'nden itibaren Arap şiirinin siyasetle ilişkisi süreklilik kazanmıştır.

Câhiliye Dönemi'nde siyasî şiir sanatları medih, hiciv, vassf, gazel ve risâ olmak üzere beş taneydi.

Medih (Methiye) "güzellikleri güzel bir sözle nitelemek, övmek" anlamındadır. Şair karşısındaki kişinin, kavminin güzel hasletlerini zikrederek methederdi. Câhiliye Dönemi'nde medih şiirleri, dönemin kabile reisleri ve otorite sahibi kişileriyle doğrudan ilişkiliydi. Araplar nezdinde medih şiirinin siyasî değeri her zaman var olmuştur. Medih şiirlerinin inşâd edilme gayesi övülen kişiye karşı samimi duyguların itiraf edilmesi, methedilen kişinin şan ve şerefini, cömertlik, yiğitlik gibi üstün özelliklerini reklam etmektir. Medih şiirleri maddi kazanç elde etmek, yaşadığı toplumda iyi bir saygınlık kazanmak arzusu hedeflenerek inşâd edilmesidir. Şair, medih şiirlerini inşâd ederek hem kendi şahsı hem de mensubu bulunduğu kavmi için büyük çıkarlar elde ederdi. Bu dönemde methettiği yöneticinin yanında değer kazanmasının ve etkilemesinin en geçerli yolu da kavmiyetçilik duygularının şiirlerinde konu edilmesidir. Şairin hedefi siyaset ve siyasî hedefine ulaşmanın yolu da keskin kılıç yerine koyduğu şiiridir.

Hiciv "küçümseyici ve kırıcı söz ifade eden nazım biçimidir" ve Arap şiirinin en eski ürünlerinden biridir. Araplar üzerinde çok büyük etkisi vardır. Savaş araç gereçleri, insan vücudunu nasıl yaralıyor ve öldürüyorsa hiciv de insanları yaralayan bir çeşit öldürücü silah gibiydi. Kabilecilik ruhunun canlandırılmasında hiciv şiirlerinin önemli payı vardır.

Fahr "övünmek, üstün özelliklerden ve geçmişte elde edilen başarılarından övgüyle bahsetmek" gibi anlamlara gelir. Şair, fahr olgusunu konu edinirken övdüğü kişinin övgüye layık özelliklerini sayarken olumsuz özelliklerini beğenilen davranışlarmış gibi gösterir. Edebî sanatın varlığını gösterdiği her yerde fahr olgusu olmuştur. Câhiliye Dönemi Arapları fahr olgusuna aşırı derecede düşkün olduklarından eski Arap şiirinde bu temanın oldukça sık kullandığı görülmüştür. Fahr olgusu, medih ve hiciv temalarının bir uzantısı olarak kabul edilir.

Gazel "kadınlarla sevgi üzerine konuşmak, söyleşmek" gibi anlamlara gelir. Şair inşâd ettiği şiirinde, sevdiği kadının fiziki güzelliklerini konu edinir.

Risâ (Mersiye) "ölen kişinin üstün özelliklerini sayarak ağlamak, ölen kişi hakkında ağıt yakmak" gibi anlamlara gelir.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Câhiliye Dönemi'nde Siyasetin Edebiyata Etkisi" başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Apak, Âdem Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumunu. 2. Basım, İstanbul: KURAMER, 1917.
- Apak, Âdem. Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü. İstanbul: ENSAR, 2012.
- Apak, Âdem. Asabiyet ve Erken Dönem İslam Siyasî Tarihindeki Etkileri. İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2004.
- Apak, Âdem. Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumunu. 2. Baskı. İstanbul: KURAMER, 2018.
- Avcı, Casim. "Kabile". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi . 24/30-32. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Ayyıldız, Esat. Klasik Arap Şiirinde Emevî Dönemine Kadar Hiciv. Ankara: Gece kitaplığı, 2020.
- Cevâd Ali, el-Mufassal. Bağdat: Câmiatü Bağdat, 1. Basım, 1413/1993.
- Cumahî, İbn Sellâm. Tabakâtü's-şu'arâ'. thk. Joseph Hell. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422/2001.
- Çağrıncı, Mustafa. "Asabiyet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 3/453-455. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Dayf, Ahmed Şevkî. Târîhu'l-edebî'l-Arabî. 11. Baskı. Mısır: Dâru'l-Maârif, ts.
- Dayf, Şevkî. Dirâsât fi's-şî'ri'l-'Arabiyyi'l-mu'âsır. Kahire: Dâru'l-Maarif, 2003.
- Demirayak, Kenan vd. Yedi Askı (Arap Edebiyatının Harikaları). Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.
- Demirayak, Kenan. Arap Edebiyat Tarihi I. Erzurum: Fenomen Yayınları, 3. Basım, 2017.
- Demircan, Adnan. Kabile Topluluklarından Akide Toplumuna. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Durmuş, İsmail. "Fahr". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 12/79. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Durmuş, İsmail. İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat. (Editör: Mustafa Çağrıncı) 1. Baskı. İstanbul: KURAMER, 2019.
- el-Âlûsî, Ebü'l-Meâlî Cemâlüddîn Mahmûd Şükrî b. Abdillâh b. Mahmûd. Bulûğu'l-ereb fi ma'rifeti ahvâli'l-'Arab. thk. Muhammed Behce el-Eserî. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Mısırî, ts.
- el-Âlûsî, Ebü'l-Meâlî Cemâlüddîn Mahmûd Şükrî b. Abdillâh b. Mahmûd. Bulûğu'l-ereb fi ma'rifeti ahvâli'l-'Arab. thk. Muhammed Behced el-Eserî. 2. Baskı. Mısır: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, ts.
- el-Askerî, Ebû Hilâl . *Dîvânü'l-me'ânî*. thk. Ahmed Hasen Besiç. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1994.
- ed-Dabbî, Mufaddal. el-Mufaddaliyyât. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1383/1963.
- el-Ezdî, Samuel 'Âdiyâ. *Dîvân*. Beyrut: Dâr Beyrut, 1402/1982.
- el-Hazrecî, Abdülbaki. eş-Şiir fi Yesrib kable'l-İslâm. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010.

- eş-Şuarâü'l-Hüzeliyyîn. *Dîvânı Hüzeliyyîn*. thk. Mahmûd el-Vefâ. 3 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1385/1964), 2/88.
- el- Tebrîzî, Hatîb. Şerhu Dîvâni Hamâseti Ebî Temmâm. thk. Ahmed Şemsüddîn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421/2000.
- el-Bağdâdî, Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezîd. *Hizânetü'l-edeb*. thk. Abdüsselâm M. Hârûn. Mısır: Mektebü'l-Hancî, 1997.
- el-Becâvî, Alî Muhammed- İbrahim Muhammed Ebû'l-Fadl vd. *Eyyâmü'l Arab fi'l Câhiliyye*. Beyrut: Menşûratü'l-Mektebetü'l Arabiyye, ts.
- el-Becâvî, Alî Muhammed. *Eyyâmü'l-Arab fi'l-Câhiliyye*. 2 Cilt. Beyrut: Menşûratü'l-Mektebetü'l-Arabiyye, ts.
- el-Câbirî, Muhammed Âbid. *Fikrû İbn Haldûn el-asabiyye ve'd-devle*. Beyrut: Merkezü Dirâsâtü'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 1994.
- el-Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb. *Resailü'l-Câhiz* thk. Muhammed Bâsil. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971.
- el-Cubûrî, Yahya .eş-Şiru'l-Câhilî hasâisuhu ve funûnuhu. Amman: Dâr Makdalâvî, 2014-2015.
- el-Cürcânî, Seyyid Şerîf et-Ta'rifât. thk. Muhammed Sâdık el-Minşâvî. Kahire: Dâru'l-Fadile, 816/1413.
- Demirayak, Kenan, vd. *Yedi Askı (Arap Edebiyatının Harikaları)*. 2. Basım. Ankara: Okulu Yayınları, 2010.
- el-Esedî, Bişr b. Ebî Hâzim. *Dîvân*. thk. Mecîd Tırâd. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1415/1994.
- el-Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed. *Kitâbü'l-ayn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1424/20031/270.
- el-Hafâcî, Muhammed Abdülmünim. *el-Hayâtü'l-edebî fi'l-asrı'l-Câhilî*. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1. Basım 1412/1992.
- el-Hâşimî, Seyyid Ahmet. *Cevâhiru'l-edeb fi edebiyat ve inşâi lugati'l-'Arab*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2007.
- el-Herevî, Kâsım b. Sellâm, Ebû Ubeyd. *Kitâbü'n-neseb*. thk. Meryem Muhammed Hayrüddir'. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1410/1949.
- el-İsfahânî, Ebû'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî. *el-Egânî*. 1. Baskı. Beyrut: İhyâi't-Turâsi'l Arabiyye, 1415/1994
- el-Kureşî, Ebû Zeyd. *Cemheretü eş'âri'l-'Arab*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. Kahire: Nahdatü Mısır, 1981.
- er-Râfî, Mustafâ Sâdık .*Târîhu âdâbi'l-'Arab*. Kahire: Mektebetü'l-İman, 1940.
- et-Tebrîzî, Hatîb. Şerhu İhtiyârâti'l-Mufaddal. thk. Fahreddin Kabave. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.

- et-Tebrîzî, Hatîb. Şerhu'l-Mufaddaliyyât. thk. Fahreddin Kabave. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987.
- el-Verd, Urve. Dîvân. thk. Esmâ Ebû Bekir Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2009.
- ez-Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî Keşşâf. 6 Cilt. çev. Heyet, Murat Sülün (ed.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016.
- ez-Zübyânî, Nâbiga. Dîvân. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhim. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.
- Ferrûh, Ömer. el-'Arab fi hadâratihim ve sekâfetihip ilâ ahiri'l-asri'l-Emevî. Beyrut: Dâru'l-İlm Li'l-Melayîn, 1386/1966.
- Ferruh, Ömer. Târîhu'l-Edebi'l-Arabî. 4. Baskı. Beyrut: Dâru'l-İlm-Lil-Melâyîn, 1981.
- Feydûh, Abdülkadir. el-Kiyemü'l-fikriyye ve'l-cemâliyye fi şiri Tarafe b. Abd. Bahreyn: Müessesetü'l-Eyyâm, 1998.
- Halîf, Yûsuf. Dirâsât fi şiri'l-Câhilî. Kahire: Dâr Garîb, ts.
- Hansâ. Dîvân. thk. Hamdû Tammâs. Beyrut: Dâru'l-M'arife, 2012.
- Hassân b. Sâbit. Divân. thk. Velîd Arafât. 2. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l İlmiyye, 1414/1914.
- Hâşim, Joseph vd. el-Müfid fi'l-edebi'l-Arabî. 2. Cilt. Beyrut: el-Mektebü et-Ticârî, 1964.
- Hifân, Hırnık binti Bedr. Dîvân. thk. Yüsrâ Abdülğani Abdullah. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410/1990.
- İbn Asâkir, Târîhu medîneti Dîmaşk. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.
- İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed. Mukaddime. çev. Halil Kendir. 2 Cilt. Ankara: Yeni Şafak Yayınları, 2004.
- İbn Kuteybe. eş-Şî'r ve's-şu'arâ, thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l Maârif, 1982.
- İbn Manzûr. Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. Lisânü'l- Arab. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, ts.
- İpekten, Halûk. "Gazel" ". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 13/440-442. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- İşler, Emrullah. "Tarafe b. Abd". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 40/14. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Mahmûd, Mahmûd Arrâfe. el-Arab kable'l-İslâm. Kahire: Dâru's-Sekâfeti'l-Arabiyye, 1995.
- Muhammed, Sirâç. el-Medîh fi's-şiril Arabî. Beyrut: Dâr er-Râteb el-Câmiyye, ts.
- Nâsirüddin, Mehdî Muhammed. Dîvân Tarafe b. el-'Abd. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1423/2002.
- Öğmüş, Harun. Câhiliye Döneminde Araplar. İstanbul: İZ Yayınları, 2013.
- Önkâl, Ahmet. "Hazrec" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 17/143-144. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

- Rahman, Afzalur. Sîret Ansiklopedisi. çev. Kenan Dönmez vd. 4 Cilt. İstanbul: İnkılab Yayınları, 1996.
- Revâha, Abdullah. Dîvân. thk. Velîd Gassâb. 1. Basım. Riyad: Dâru'l-Ulûm, Sâlim, Abdülaziz. Tarihu'd-devleti'l-Arabiyye. İskenderiye: Müessesetü Câmia, ts.
- Şeherzâd Mehdi – Zehra Hallâf Hitâb eş-Şiru's-siyâsî, Cezayir: Câmîatü Saida, Külliyyetü'l-âdâb Kısmü'l-Lugati'l-Arabiyye ve'l-Edebi'l-Arabiyye, 1441/2021, 12.
- Şâyib, Ahmed. Târîhu's-şiri's-siyâsî. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 5. Basım, 1966.
- Temir, Hakan. İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Kabile Dışı Unsurlar: Sa'âlik Grupları, Siyer Araştırmaları Dergisi 5 (Ocak-Haziran 2019), 129.
- Toprak, M. Faruk. "Mersiye". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 29/215-217. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.
- Tuna, Sedat. Tarafe'nin Şiirlerinde Hiciv, ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Kasım 11/3, 2021, 914-915.
- Ubûd, Mârun. Edebü'l-Arab. Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2012.
- Ünal Kılıç, Ensabın Cahiliye Arapları ve Hz. Peygamber Nazarındaki Yeri ve Önem, Siyer Araştırmaları Dergisi, SAYI: 2 TEMMUZ-ARALIK 2017, 45.
- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer. Fütûhu's-Şam. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1997.
- Watt, Montgomery. Peygamber ve Devlet Adamı Hz. Muhammed. çev. Ünal Çağlar. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 2001.
- Ya'kûbî, Târîhu'l-Ya'kûbî. Necef: Matbaatü'l-Karâ, 1358.
- Zeydân, Corcî. İslâm Uygarlık Tarih. çev. Nejdî Gök. 2 Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 4. Basım, 2012.

Extended Abstract

During the pre-Islamic period, the life in the Arabian Peninsula was centred around the tribes. There were no permanent settlements or no centralization in the peninsula. Each tribe was depending on the basic rule of survival, which is sticking together. As a result, Arabs built their politics on tribal life. Tribes are almost the states in the desert. Each tribe has their own strict rules and policies that their members need to obey. If a tribe member refused to do the chores assigned to them or do something that is not approved, they would be punished. The punishment generally means casting out the guilty, because the honour of the tribe meant the honour of the guilty. Lineage was so important in tribal life. During this period deprived of a political organization and legal structure, it was Asabiyyah that binds people to each other and enables them to act together against the outside world. The most conspicuous slogan of Asabiyyah is "help your brother, tyrant or oppressed". In the Jahiliyyah Period, Arabs favoured nationalism over anything, which is the symbol of the community in the hardships of the desert. Arabs has distinguished themselves from their enemies and boasted with their knowledge of lineage. Recording lineage is the most fundamental sign of the importance Arabs gave to poetry in the Jahiliyyah Period. They created corpuses of lineage due to the importance given to lineage.

When looked at the effect of tribal life on the Jahiliyyah Period literary works from a wider perspective, it is seen that every tribe has their own Diwan that consists of the tribe's poets, poems, and socio-cultural accumulations. Tribe Diwans shed light on the backgrounds of the tribes. Diwans also explain the events, battles, and the lineage of tribes. It is seen that the power and effect of poetry is largely dependent on the tribe itself. Tribes as the political organizations marked the political and governmental structure of the period.

Arabs thought of poets as sources of honour. When a tribe member became a poet, other tribes came to congratulate the tribe. During the celebrations, feasts were given, and shows were made to entertain the crowd. The tribes needed many poets. During the Jahiliyyah Period, numerous poets are raised in all the tribes because poets are the recorders of important days and events, and they ensure that such days and events are forwarded to the next generations. They were also the guards of the tribal honours and defenders of the tribes. On the battlefield, they excited the soldiers and intimidated the opponents. They also mitigate the negative propaganda of the enemy army by praising their own victories. They were the leaders of their tribes in addition to this mighty job.

The wars that lasted for years and the political events that happened between the tribes had importance in the history of the related tribes. The events of the period also affected their literary works. It was poem that raised the motivation of the members of a tribe in addition to kindred ship. Thus, tribe and poetry were two inseparable things of the time.

The most dominant literary form of the Jahiliyyah Period was poem; and it was a mirror that reflected on the customs, traditions, and experiences of Arabic life. At the same time, poetry is the cultural heritage of Arabs as well as the witness for determining the rules of syntax.

While poetry is the art of "expressing measured, coherent and harmonious words"; politics is the art of "speaking about the inner and outer politics of a country in relation to the reputation and situation of the country". In terms of politics, poetry is a politics of language. It cannot be thought separately from the politics, and vice versa. Political poems became one of the most popular ways to express ideas that poets preferred. Starting from the Jahiliyyah Period, the relation between Arabic poetry and politics became permanent.

There were five versifications in the Jahiliyyah Period political poetry; namely praise, satire, depiction, ghazal and elegy.

Praise means "magnifying the positive aspects of a person or tribe". Poets used to praise the person's intrinsic merits by mentioning them in their poems. The praise poems of the period were directly related to the tribe leaders and authorities in the tribes. For Arabs, praise poems have always been valuable in political contexts. The purposes of praise poems were to glorify the positive aspects of the praised person and to indicate intimate feelings with the praised person. Praise poems were also used for making money and gaining reputation in the public. By writing praise poems, poets were committing great deeds both for themselves and their tribes. During the period, the most efficient way to gain reputation was including nationalism in the poems. The target of the poet was politics and their instrument on this path was their poems in place of the sharpened sword.

Satire means "expressing hurtful words" and is one of the oldest products of Arabic literature. It has huge effects on Arabs. As war machines damage and kill the enemy in the battle, satire was seen as an instrument to pierce and hurt the human body. Satire poems had a great importance in the revival process of tribalism.

Fahr means "boasting, mentioning the past successes with proud". While the poet exaggerates the positive aspects of the one, he is praising, they also make the negative aspects look good. Where literature is present, there is Fahr

as well. It is seen that Fahr is highly widespread in the ancient Arabic literature since Arabs love Fahr. The concept of Fahr is accepted as an extension of praise and satire.

Ghazal means "conversing with the women about love". The poet mentions the physical beauties of their beloved one.

Elegy means "mourning over the dead by telling the dead's best deeds".